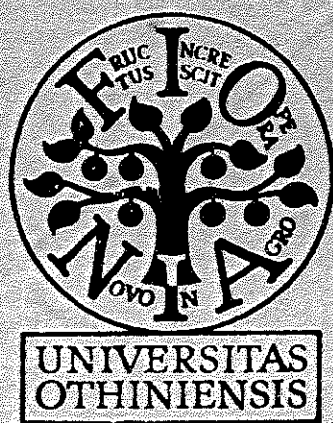

SAMMENLIGNENDE STUDIER I GOTISK

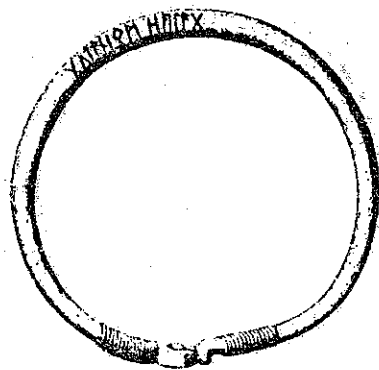
Mindre skrifter udgivet af Laboratorium for
folkesproglig Middelalderlitteratur ved Odense
Universitet

Nr. 5, april 1981

SAMMENLIGNENDE

STUDIER I

GOTISK

Pietroassaguldringen, der formentlig stammer fra sidste halvdel af det 4. århundrede e.Kr., var en del af en større guldskat, som blev fundet i 1837 i Valakiet i det nuværende Rumænien. Ringen bærer en gotisk runeindskrift: g u t a n i o w i h a i l a g, der i W.Krauses udlægning har betydningen "goternes arv, indviet (og) hellig (=ukrænkelig)" (*gutanī oþal wī(h) hailag*).

SAMMENLIGNENDE STUDIER I GOTISK

Udgivet af

Hans Frede Nielsen

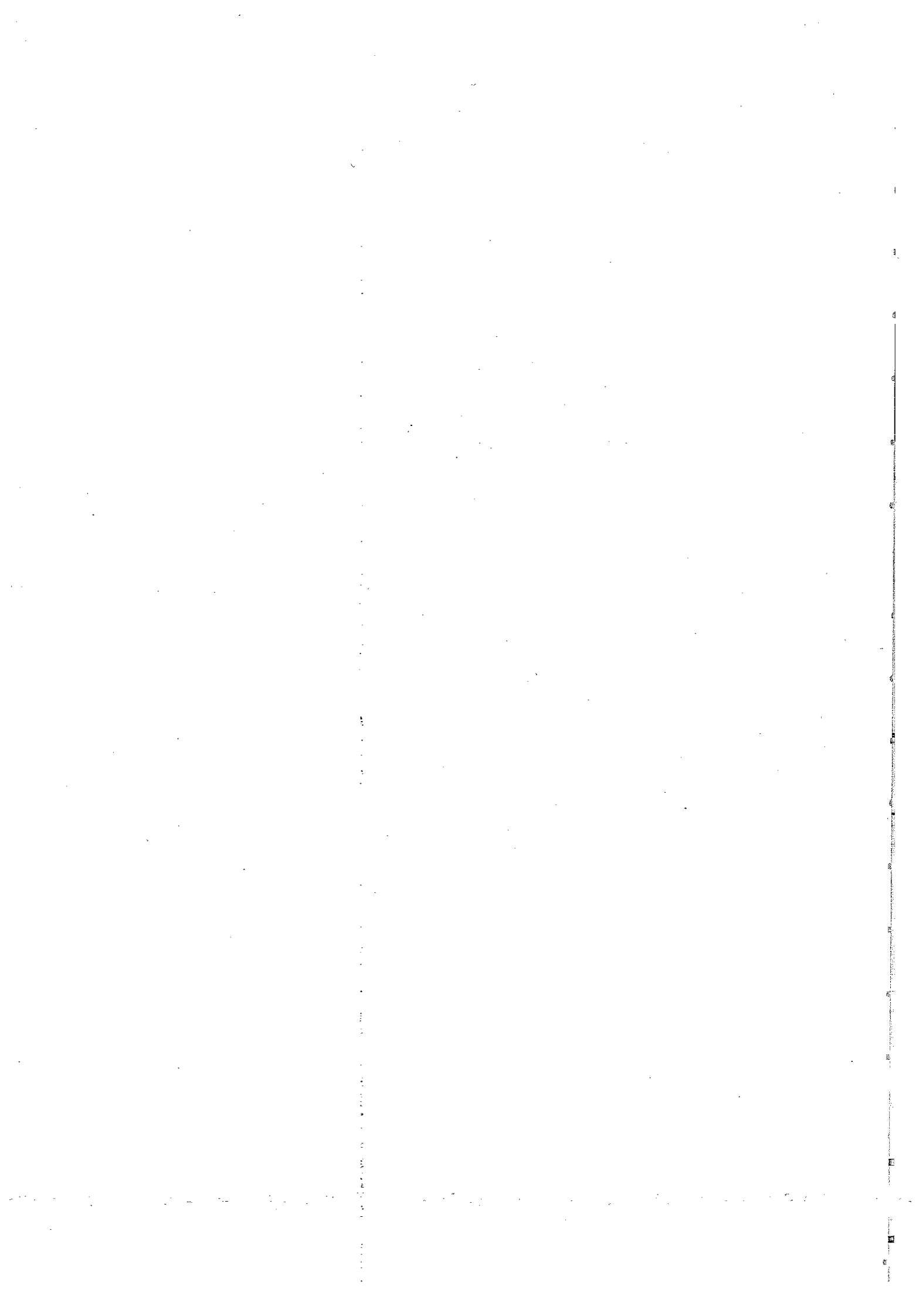
Mindre skrifter udgivet af Laboratorium
for folkesproglig middelalderlitteratur
ved Odense Universitet. Nr.5, april 1981.

ISSN 0106-2212

© Thorleif Christiansen, Solveig Gaarsmand
Angela Guski, Ellen Holt-Jensen, Vibeke
Weldingh Johansen, Kirsten Jonasson, Ma-
rienne Juul, Hans Frede Nielsen, Kirsten
Rømer.

Indhold.

Forord	7
En sammenligning mellem de gotiske og de oldhøjtyske substantiver med et appendiks om den old- og middelhøjtyske substantivfleksion. Af <i>Kirsten Rømer</i>	9
Pronominalendelser i gotisk og oldhøjtysk. Af <i>Ellen Holt-Jensen</i>	81
Nogle nyere teorier til forklaring af kardinaltallene 70-90 i de germanske sprog med særligt henblik på formerne i gotisk og oldhøjtysk. Af <i>Marianne Juul</i> ..	103
Verners lov. Af <i>Kirsten Jonasson / Solveig Gaarsmand</i> ..	143
Syntaktisk typologi med særligt henblik på nogle germanske sprog. Af <i>Thorleif Christiansen</i>	185
Über die Verwandtschaftsnamen auf <u>-r</u> im Gotischen und im Althochdeutschen - insbesondere VATER. Af <i>Vibeke Weldingh Johansen</i>	209
En metodediskussion på baggrund af det nordiskes stilling indenfor det germanske sprogområde. Af <i>Angela Guski</i>	243
Krimgotisk: oversigt og problemstillinger. Af <i>Hans Frede Nielsen</i>	283

Forord.

Af de otte bidrag, der indgår i Sammenlignende studier i gotisk, repræsenterer de syv (omredigerede) hjemmeopgaver indleveret under tværfagene Gotisk (seks bidrag) og De germanske sprog (Angela Guskis bidrag), der blev udbudt under Middelalderlaboratoriet i henholdsvis 1979-80 og 1978-79, medens bogens sidste artikel (om kringotisk) er skrevet til lejligheden.

Fælles for bidragene er, at de alle inddrager gotisk i komparativistiske betragtninger inden for en germansk sprogramme: Kirsten Rømer, Ellen Holt-Jensen og Marianne Juul foretager således morfologiske sammenligninger mellem gotisk og oldhøjtysk, idet de retter søgelyset mod henholdsvis substantiver, pronominer og kardinaltal. Solveig Gaarsmand og Kirsten Jonasson diskuterer et vigtigt fonologisk problem, nemlig de undtagelser til den germanske lydforskydning, der forklares ved Verners lov, ikke mindst med henblik på oldhøjtysk og gotisk. Thorleif Christian- sen gør rede for nogle syntaktisk-typologiske forhold i det ældre runesprog, gotisk og oldengelsk, medens Vibeke Weldingh Johansen giver en semantisk(-morfologisk) behandling af slægtskabsnavne i oldhøjtysk og gotisk. Angela Guski interesserer sig for det nordiskes relationer til de øvrige germanske sprog og metodiske problemer i forbindelse hermed, og kommer også ind på forholdet til gotisk. Endelig overvejer min egen artikel blandt andet kringotiskens stilling inden for germansk.

Der skal rettes en tak til Middelalderlaboratoriet og dets bestyrelse for bogens optagelse i Mindre skrifter, og endvidere vil jeg gerne takke Connie Beck, Humanistisk Skrivestue, og Lis Fischer Nielsen, Engelsk Institut, for velvillig assistance i forbindelse med udgivelsen.

Odense, februar 1981

Hans Frede Nielsen

Kirsten Rømer

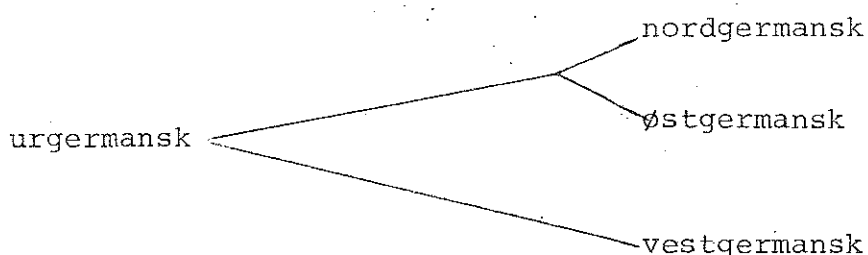
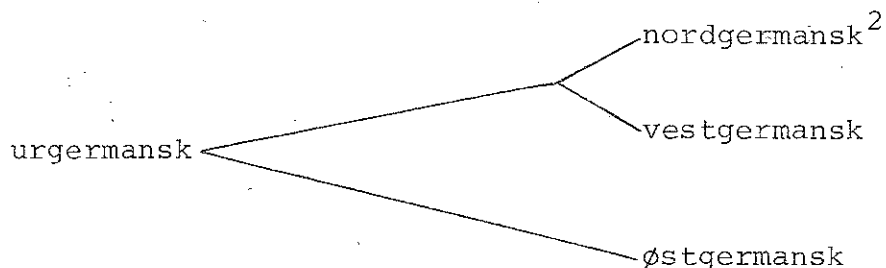
En sammenligning mellem de gotiske og de oldhøjtyske substantiver med et appendiks om den old- og middelhøjtyske substantivfleksion.

1. Indledning.

Det foreliggende arbejde behandler de to germanske oldsprog: gotisk og oldhøjtysk. Fælles for disse to sprog er deres op- rindelse i et protogermansk grundprog, som ganske vist ikke er overleveret i sammenhængende tekster, men som er rekonstru- erbart primært ud fra de tidligst overleverede sprogtrin. At got. og oht. tilhører den germanske sprogklasse (som er en del af den indoeuropæiske) er indiskutabelt; i høj grad diskuta- bel er imidlertid de to sprogs indbyrdes stilling hhv. deres forhold til de øvrige medlemmer af den germanske sprogfamilie. Den længe igangværende og langt fra afsluttede diskussion om de germanske sprogs indbyrdes forhold skal ikke tages op her; for et klart og instruktivt forskningshistorisk billede af de hidtidige (siden beg. af 1800) utallige forsøg på gruppe- ring af de germanske sprog henvises til det nyligt udkomne værk: De germanske sprog. Baggrund og gruppering. (H.F. Nielsen (1979)); dog skal der - af hensyn til den læser, som ikke har indblik i den standende diskussion - kort referes til opdelin- gen af det tidligere germanske sprogområde (a), samt til de fremsatte teorier (b).

Ad (a): Som typisk for de seneste forslag til gruppering viser sig en todeling,¹ og af disse forslag udkrystalliserer sig følgende som de to hyppigste:

nord- og vestgermansk står overfor østgermansk (bl.a. gotisk)
 nord- og østgermansk står overfor vestgermansk (bl.a. oldhøj-
 tysk); hvilket grafisk kan fremstilles således:

Med hensyn til det terminologiske hersker der nogenlunde enig-
 ned om brugen af nord-, øst- og vestgermansk som orienterende
 begreber (sml. Krause 1963:41ff.), der ud fra sproglige kri-
 terier (i.e. nom., sg. af a-stammerne - se nedenfor) opstiller
 de tre grupper: dagaz- (nord), dags- (øst) og dag- (vest)).
 Som problematisk derimod i oventående opdelingsforsøg fremhæ-
 ves til stadighed den kronologiske uoverensstemmelse, idet
 østgermansk (gotisk) er overleveret skriftligt langt tidligere
 end nord- og vestgermansk. At synspunkterne inden for denne
 forskning er betydeligt mere divergerende end ovenstående gi-
 ver indtryk af, kan man overbevise sig om gennem læsning af
 den allerede nævnte Nielsen (1979) samt v. Coetsem (1970),
 Bach (1965:52ff.); endvidere henvises til enkeltfremstillinger
 som Wrede (1924), Schwarz (1951), Maurer (1952), Rösel (1962)
 og Markey (1976). Følgende citat fra v. Coetsem (1970) kan til-
 syneladende stadig 1980 tjene til indikation af "Stand der For-

schung": "Allgemein darf man wohl sagen, dass keiner der Einteilungsvorschläge befriedigt." (p. 121).

Ad. (b): Af teorier, der lægges til grund for de nævnte opdelingsforsøg kan nævnes: stamtræsteorien (Schleicher) og bølge-teorien (Schmidt); (se Nielsen 1979:92ff.); i overensstemmelse med det faktum, at ingen tidligere opdeling kan betegnes som optimal, kan det fastslås, at heller ikke de nævnte teorier har vist sig at være stikholdige, sml. v. Coetsem (1970):

". . . wir (besitzen) keine Methode, die verschiedenen sprachlichen Kriterien nach ihrem jeweiligen Wert zu ordnen, . . ."

(p. 121). Ud over rent sproglige har man i beskrivelsen ofte inddraget historiske og arkæologiske overvejelser, men, som det fremgår af Nielsen (1979), ej heller ved hjælp af disse har man formået at gøre billedet tilstrækkeligt klart. Det kan konkluderes, at inddelingen af det germanske sprogområde er "en ligning med mange ubekendte" (Nielsen 1979:86), at nytænkning i metodisk henseende er påkrævet (sml. de hos Nielsen opstillede principper, p. 119f.).

Afsluttende skal der kort anføres enkelte kommentarer omkring de to til behandling foreliggende sprog.

Gotisk:³

Goterne, der sammen med gepider, vandaler, burgundere, rugier og skirer udgør den østgermanske gruppe, havde deres geografiske oprindelse i Skandinavien (Gotland⁴). Omkring år 0 udvandrede de til "Gothiscandza", Østersøområdet omkring Weichels udmunding, senere til Sydrusland samt videre mod syd. Allerede før udgangen af det 3. århundrede har der, ifølge de historiske kilder, fundet en deling af den gotiske stamme sted: "Wigotnae" (vest) og "Ostrogotnae" (øst). Den ældste german-

ske tekst af mere betydeligt omfang er den vestgotiske biskop Wulfilas bibeloversættelse fra omkring år 350 (bemærk den heraf afledte skelnen: gotisk —→ wulfilanisch/nicht-wulfilanisch - (Marchand 1970:95ff.). Enkelte forskere har betvivlet hhv. benægtet, at oversættelsen skulle være foretaget af Wulfila, hvilket dog er blevet entydigt tilbagevist; således tjener dette fragment som primær kilde til studiet af gotisk som det tidligst overleverede germanske oldsprog.

Oldhøjtysk:

Oldhøjtysk er det tidligste sprogtrin i det tyske sprog, som man har skriftligt belæg for (derfor "old-"); der er her ikke tale om noget enhedssprog, men derimod om en sammensætning af en række nært beslægtede germanske stammedialekter, som først fra det 11. århundrede går over i et stadigt mere ensartet middelhøjtysk. De bærende "Mundarten" i oht. er de øvretyse: alemannisk, bayersk samt de middeltyske, frankiske: middel-frankisk og øvrefrankisk (rhinfrankisk, sydrhinfrankisk, øst-frankisk⁵). Den oht. dialekt, longobardisk, er traditionelt blevet tilordnet de øvretyse; hos Braune/Eggers (1975) findes imidlertid en nyvurdering af denne dialekt: "Das Langobardische steht in seinen ältesten Zeugnissen dem Md. (Mitteldeutschen-KR) näher; später überwiegen die Übereinstimmungen mit den obd. (oberdeutschen-KR) Mundarten." (§4, anm. 7). Kriteriet for at samle disse forskelligartede dialekter er den 2. = den højtyske lyd-forskydning, der afsluttedes "vermutlich im 6.-7. Jh." (Braune/Eggers 1975:81).⁶

Ved den 2. lydforskydning (der fremviser mange fællestræk med den 1. = germanske) bliver

germ.	p	t	k	i: indlyd
oht.	f(f)	z(z)	hh/ch	mellem vokaler
				i udlyd efter vokaler

eks:

got.:	greipan	ik
oht.:	griffan	ih

Derimod bliver

germ.	p	t	k	i: forlyd efter
oht	pf	(t)z	(k)ch	konsonant i
				germination

eks:

got.:	paida	kaisar
oht.:	pfeit	cheisar

Endvidere bliver

(germ.	b	g	g)
got.	b	d	g
oht.	p	t	k

eks:

got.:	diups	giban
oht.:	tiof	kepan

De enkelte oht. dialekter har dog ikke i lige høj grad været berørt af den højtyske lydforskydning, således tjener netop lydforskydningens manifestation som kriterium for inddelingen af de oht. dialekter (jvf. ovenfor). I sin fuldkomne udformning kan lydforskydningen kun dokumenteres i de øvretyske dialekter, mens homogeniteten aftager jo længere man bevæger sig mod nord. Forskydningerne: p - t - k → ff - zz - hh og t → (t)z er de eneste, som er fælles for hele det højtyske område og tjener dermed som kriterium for den gængse afgrænsning: højtysk < nedertysk (oldsaksisk, oldfrisisk, oldengelsk,

oldnederfrankisk/oldnederlandsk og vestfrankisk); (bemærk: gotisk er ikke underkastet disse lydforskydninger).

2. De gotiske/oldhøjtyske substantiver.

Nielsen (1979) hedder det p. 120: ". . . en undersøgelse over de germanske sprogs gruppering (bør) principielt omfatte alle tænkelige kombinationer (f.eks.: oldengelsk, oldnordisk, oldhøjtysk, gotisk - KR). . . Undersøgelsen skal (i det mindste i første omgang) indbefatte alle aspekter af lyd- og formlæren." Som minimal del af et så omfattende projekt vil i dette arbejde de gotiske hhv. de oldhøjtyske substantiver blive gjort til genstand for en systematisk analyse.

Arbejdets formål er at foretage en sammenligning af de got. hhv. de oldhøjtyske former, at konstatere paralleller/divergenser i de to sprogs udvikling fra den fællesgermanske basis. Som resultat af denne deskription søges følgende tese verificeret: I de germanske sprog er reduktion såvel som homonymi i stadig tiltagende og vinder således i oht. større indpas end i gotisk. De to begreber "reduktion" og "homonymi" implicerer begge en nedslidning af sproget, en sænkning af informationsniveauet; dette faktum fører til overvejelser over, hvorledes den kommunikative effekt da opretholdes. I et appendix vil der således blive skitseret en teori, der behandler spørgsmålet om sproglig forandring (Samuels (1972)). At dette spørgsmål tages op i dette arbejde sker i erkendelse af, at en beskrivelse af et givet udviklingsforløb realiteter er utilstrækkelig; beskrivelsen må nødvendigvis suppleres med en kausalforklaring - sml. Penzl (1972): "Man hat manchmal bei Sprachwandlungen die genaue Beschreibung mit der Erklärung gleichgesetzt, aber eine Antwort auf "wie?" ist noch keine Antwort

auf "warum?"." (p. 99). Til eksemplificering af Samuels's teori behandles i appendiks substantivfleksionens udvikling fra oldhøjtysk til middelhøjtysk (syntetiske → analytiske former). Imidlertid vil der også i den foranstående deskription indgå elementer fra Samuels's teori, i.e. reduktion/homonymi søges ikke alene beskrevet, men også til en vis grad forklaret.

2.1. Substantivets fleksionskategorier:

Mellem got./oht. hersker der generelt ingen forskelle med hensyn til de tre fleksionskategorier numerus, genus, kasus; derimod fandt der på overgangen indogermansk → germansk got. oht. en væsentlig reduktion af fleksionsklasserne sted. Som det traditionelt sker, vil følgende gennemgang af fleksionskategorierne relatere til denne udvikling, idet den på visse områder stadig kan iagttages i den tidligste overlevering.

Numerus: De oprindelige tre numeri: singularis, dualis, pluralis reduceredes til to, idet dual-formen til udtryk for "to ting/væsner" faldt bort (i got. kan enkelte restformer genkendes inden for de personlige pronominer, ligesom den oht. dialekt, bairisk, besad "Dualformen des ungeschlechtigen Pronomens", i.e. 2. pers. pl.: nom: ez, akk./dat.: enc (jf. Rösel 1962:111).

Genus: Genus-kategorien forbliver uberørt; som indogermansk besidder got./oht. de tre genera: maskulinum, femininum, neutrum (en passant: de tre genera bevares i nyhøjtysk (der, die, das), derimod har dansk oppositionen: intetkøn - fælleskøn (det, den), mens moderne engelsk ikke skelner mellem genera (the)).

Det skal bemærkes, at genus er en i substantivet inhærent egenskab, at grammatisk genus ikke er egentlig fleksionskategori ved substantivet (genus indiceres ved pron./adj.), men snarere konstituerer en klasseinddeling (se nedenfor).

Kasus: Denne kategori erfarer den væsentligste reduktion. Oprindeligt udgjordes den af 8 kasus: nominativ, akkusativ, genitiv, dativ, ablativ, lokativ, instrumentalis, vokativ; af disse 8 kasus genfindes i got./oht. i fuldt omfang: nom., akk., gen., dat.; at netop disse fire kasus bevares kan ikke undre, da de "schon in indogerm. Zeit das geschlossene System der grammatischen Kasus, d.h. im eigentlichen Verstand (bilden)." (Dal 1971: 158). Allerede i indogermansk tid var 8-kasus-systemet udsat for reduktion, idet der ved de tre kasus: ablativ, lokativ, instrumentalis herskede tendens til alternative udtryk, i.e.:

kasus: abl/lok/instr.   alternerende med:

kasus + "adverbielle Formwörter" (→ præpositioner)

Når især de pågældende tre kasus blev forbundet med præpositioner skyldtes det, at de var "ihrem Wesen nach Lokaladverbia"

(Dal 1971: 58). Ablativ forsvinder allerede i urgermansk tid, dens funktion (udgangspunkt/afstand) overtages af genitiv og dativ (se Krause (1963: §§115 og 116, 8)). Ablativens forfald hænger sammen med, at den i indogermansk kun eksisterede som selvstændig form i o-stammernes sg. (jf. Samuels 1972): "Of two forms equivalent for the expression of a given function the commoner may oust the rarer, . . ." (p. 56); at ablativen erstattes af gen./dat. skyldes synkretisme med netop disse former ("im Sg. mit dem Gen., im Pl. mit dem Dat." (Krahe/Seebold (1967: 75)). En lignende synkretisme mellem lokativ og dativ bevirker, at dativen overtager lokativens funktion (se Krause (1963: §116, 6/7)). Instrumentalis-formen er i oht. be- lagt i enkelte former i sg. (eks.: tagu, -o: wortu, -o; hirtu, -o); i de fleste tilfælde - og i gotisk, hvor formen er forsvundet - er dens funktion dog overtaget af dativen (se Krause 1963: §116, 1/3/6). Omvendt gælder for den oprindelige vokativ-form til udtryk for nærtliggende tiltale; former er for-

svundet i oht., hvor den lydret faldt sammen med nom./akk. I got. derimod, hvor der var lydligt sammenfald med akk., bevares vok.-formen, i.e. ved nogle substantiver med endelse -s i nom., sg. (eks.: nom.: dags, gasts - vok.(/akk.): dag, gast); i de tilfælde, hvor vokativen er bortfaldet, er dens funktion overtaget af nom..

Ud fra ovenstående kan sammenfattes for got./oht. kasusinventar:

got.: nom. - akk. - gen. - dat. - (vok.)

oht.: nom. - akk. - gen. - dat. - (instr.)

med dativ som en "Mischkasus", der omfatter tidligere differentierede kasus: den gamle dativ, ablativ, instrumentalis og lokativ. Da got. vokativ og oht. instrumentalis kun i ringe omfang er belagt, vil disse ikke blive medtaget i den følgende beskrivelse af substantiverne.

2.1.1. Fra indogermansk til germansk:

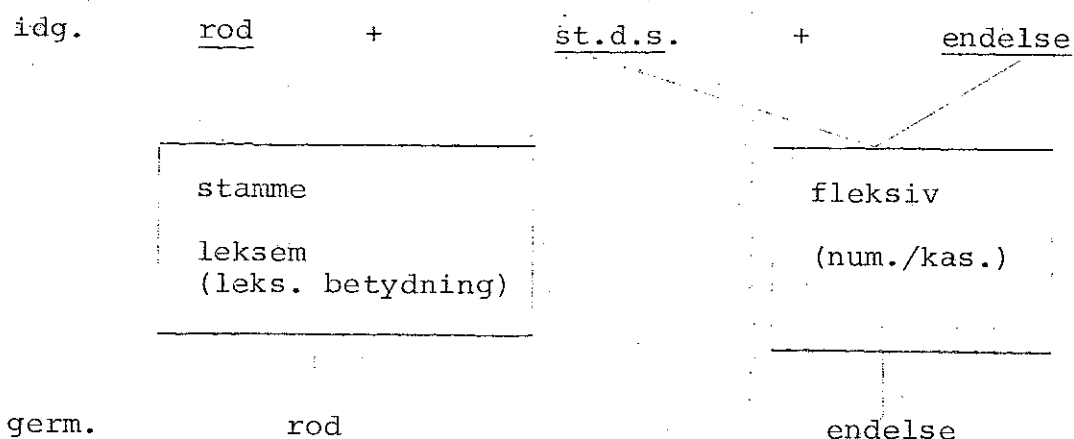
Inddelingen af de germanske oldsprogs substantiver sker traditionelt ud fra følgende kriterium: udlyden i det stammedannende suffiks (fork.: st.d.s.) i indogermansk. Til belysning af dette kriterium skal der kort gøres rede for det idg. substantivs morfologiske opbygning:

<u>rod</u>	+	<u>st.d.s.</u>	+	<u>endelse</u>	
dnogh-		-o-		-s	nom., sg. (Tag)
dnogh-		-o-		-es	nom., pl. (Tage)
gum-		-an-		-es	nom., pl. (Männer)
nokt-		-Ø-		-s	nom., sg. (Nacht)

Som eksemplerne er valgt afspejles de tre hovedgrupper af substantiver, som antages for idg.:

- 1) st.d.s. = vokal (f.eks. -o-)
- 2) st.d.s. = vokal + konsonant (f.eks. -an)
- 3) ÷ st.d.s.   ∅

Overgangen fra idg. til germ. havde vidtrækkende følger for substantivfleksionen; den idg. frie ordaccent blev i germansk fastlagt til rodstavelsen, hvilket betød, at endelser i stadig højere grad forfaldt/forsvandt. Hvad dette medførte af ændringer i substantivets morfologiske opbygning fremgår af følgende opstilling:

Idet der sker en fusion af st.d.s. og endelse ophæves den idg. tredeling; som følge af den germ. todeling udviskes substantivets entydige klassifikation, idet f.eks. en given vokal, som idg. var klassespecifik, udvikles til forskellige vokaler, mens omvendt de samme vokaler kan optræde i forskellige klasser i germ.. På trods af sådanne lovmæssigheder opretholdes imidlertid som sagt klassifikationen af substantiverne efter idg. stammedannende suffiks. ⁷

Som udgangspunkt for beskrivelsen af de got./ønt. substantiver opstilles en oversigt over de idg. substantivklasser og deres pendanter i den urgermanske basis:

st.d.s.	idg. klasse	germ. klasse
<u>vokalisk dekl.:</u>		
-o- (⁺ dhogho-)	o - st	a - st
-ā- (⁺ ghebā-)	ā - st	ō - st
-ei-/-i- (⁺ ghosti-)	i - st	i - st
-ou-/-u- (⁺ sunu-)	u - st	u - st
<u>konsonantisk dekl.:</u>		
-en-/-on- (⁺ kanon-)	n - st	an - st
-ēn-/-ōn- (⁺ tuggōn-)		ōn - st
-es-/-os- (⁺ guolbhos-)	es/os - st	iz/az - st
-ter-/-tor- (⁺ bhräter-)	er - st	r - st
-nt- (⁺ legent-)	nt - st	nd/nt - st
<u>rods substantiver:</u>		
∅ (⁺ nokt-)	∅	∅

Ad den vokaliske deklination skal det bemærkes, at man traditionelt anfører følgende underklasser til o- og ā-stammerne: jo-/wo-stammer hhv. jā-/wā-stammer (germ.: ja-/wa-stammer hhv. jō-/wō-stammer). Disse underklasser vil ikke blive behandlet særskilt her; en skelnen i morfologisk henseende er irrelevant, da disse stammers fleksion er identisk med o-/ā-stammernes (germ.: a-/ō-stammer), bortset fra at de har -i i absolut udlyd.

Som det fremgik ovenfor resulterer klassifikationen af de idg. substantiver ud fra st.d.s. i opstillingen af 9 klasser. Med hensyn til numerus/kasus-informationen er det karakteristisk, at der kun findes få allomorfer til et givet kasus/numerus-morfem; de få fleksiviske homonymer, der kan iagttages,

bliver i de fleste tilfælde elimineret/disambigueret af det stammedannende suffiks' aflydstrin:⁸

eks:	+ghost-	+sun-		
nom., sg.			+ghosti -s	+sunu -s
gen., sg.	-s		+ghostei -s	+sunou -s

Endvidere kan det konstateres, at antallet af fleksiver ved de idg. substantiver er forholdsvist lille (i.e. ca. 20); eksempelvis findes der kun ét fleksiv til morferne gen. pl.: -ōm hhv. dat., pl.: -mis (eks.: nokt-ōm (rodst.), dhoghōm (o-st), ghosti-ōm (i-st) hhv. nokt-mis, dhogho-mis, ghosti-mis), fleksionen er med andre ord den samme, uafhængigt af substantivets klassesættelighedsforhold og genus. Disse regulariteter, den entydige klassifikation efter stammedannende suffiks samt det begrænsede sæt af kasus/numerus-fleksiver, ophæves i den for got./oht. fællesgermanske basis; omend det stammedannende suffiks endnu kan erkendes i got. (jf. anm. 7), kan dette ikke mere betragtes som primært klassifikationskriterium, idet fleksionen differentieres indenfor de enkelte stammer/klasser. Som følge af sammensmeltningen af stammedannende suffiks og fleksiv forøges antallet af fleksiver betydeligt i germansk, hvilket betyder, at nomonymi fortsat undgås, således at kasus/numerus-informationens entydighed bevares. Som afgørende faktor for differentieringen af fleksionen fremtræder den grammatiske kategori: genus. Under indflydelse af denne kategoris tiltagende betydning opløses de idg. strikt adskilte klasser, idet der sker følgende:

- én klasse spaltes op i to og omvendt
- to oprindeligt differentierede klasser tilnærmes.

ad (a) Idg. ⁺ghost-(mask.), grapt- (fem.) tilhører begge i-st og har fuldstændig identisk fleksion:

	-is	nom.
	-im	akk.
	-eis	gen.
⁺ ghost-	-ei	dat.
⁺ grapt-	-eies	nom.
	-ins	akk.
	-iōm	gen.
	-imis	dat.

I germ. udvikles imidlertid forskellige paradigmer for de to substantiver; nom./akk., sg. er fortsat identiske i de to genera, mens gen. og dat. tilføres forskellige fleksiver, distributionen af hvilke er genusbetinget:

⁺ gast- (mask.)		⁺ kraft- (fem.)
-iz	nom.	-iz
-i(n)	akk.	-i(n)
-es	gen.	-iz
-ē	dat.	-ī

ad. b) Idg. ⁺dhogh-, ⁺ghost- tilhører forskellige klasser, i.e. o-st nhv. i-st; at disse klasser ikke er strengt adskilte i germansk ses af det faktum, at de to substantivers fleksion har følgende ligheder:

dag-		gast-
-az	nom., sg.	-iz
-es	gen., sg.	-es
-ē	dat., sg.	-ē
-anz	akk., pl.	-inz

Denne tilnærmelse må forklares som værende betinget af, at de to substantiver begge er mask.

Som konsekvens af ovenstående iagttagelser må der for germ. antages 15 klasser (i modsætning til idg. 9), sådan som følgende oversigt viser det:

<u>idg.</u>	<u>germ.</u>
o	a <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; margin-right: 5px;">/</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; margin-right: 5px;">\</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;"> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; margin-right: 5px;">mask.</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; margin-right: 5px;">neut.</div> </div>
ā	ō — fem.
i	i <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; margin-right: 5px;">/</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; margin-right: 5px;">\</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;"> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; margin-right: 5px;">mask. (-neut.)⁹</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; margin-right: 5px;">fem.</div> </div>
u	u <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; margin-right: 5px;">/</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; margin-right: 5px;">\</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;"> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; margin-right: 5px;">mask. - fem.</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; margin-right: 5px;">neut.</div> </div>
n	an <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; margin-right: 5px;">/</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; margin-right: 5px;">\</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;"> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; margin-right: 5px;">mask.</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; margin-right: 5px;">neut.</div> </div>
	ōn — fem.
es/os	iz / az — neut.
ter	er — mask.-fem.
nt	nd/nt — mask.
∅	∅ <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; margin-right: 5px;">/</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; margin-right: 5px;">\</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;"> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; margin-right: 5px;">mask.</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; margin-right: 5px;">fem.</div> </div>

Disse klasser videreføres i got./oht. forstået således, at det er muligt at finde belæg for alle i de to sprog; imidlertid kan der i udviklingen

germ. —————→ got.   hhv.

germ. —————→ oht.

konstateres adskillige ændringer, der alle synes at sigte mod det samme mål: en systemforenkling gennem en reduktion af fleksionsklasserne.

2.1.2. Opstilling af de gotiske/oldhøjtyske paradigmer:

Som det fremgår af den her opstillede tese vil deskriptionen af de got./oht. substantiver blive koncentreret om to hovedpunkter:

- (a) reduktionen af det got. hhv. det oht. sæt af fleksionsklasser (kap. 3)
- (b) homonymi, synkretismer, som kan iagttages i både got. og oht., og som implicerer en mindre distinkt kasus/numerus-information (kap. 4)

Som basis for deskriptionen må nødvendigvis opstilles de paradigmer, som er eksistente i de to sprog. Nedenstående oversigt bygger på de autoritative grammatikker: Krause (1963:135ff.) og Braune/Eggers (1975:181ff.). Med hensyn til de oht. former skal det bemærkes, at Braune/Eggers i flere tilfælde anfører forskellige endelser, f.eks. dat., pl. af tag: tagum, -om, -un, -on. Omend det implicerede en ikke ringe arbejdsindsats, så besluttedes det dog - for at gøre billedet mest muligt overskueligt for læseren - at anføre kun én af sådanne alternerende former; udvælgelsen er naturligvis ikke tilfældig, men er foretaget i overensstemmelse med Braune/Eggers' anmærkninger, idet følgende er fremhævet

- (1) endelser fra den frankiske dialekt (sml. anm.5)
- (2) endelser, der belægger den ældste oht. tid
- (3) endelser, der betegnes som regelmæssige, som er hyppigst forekommende.

1) Den vokaliske deklination(a) a-stammermask.

nom.	dags_	tag_
akk.	dag_	tag_
gen.	dagis_	tages_
dat.	daga_	tage_

nom.	dagōs_	taga_
akk.	dagans_	taga_
gen.	dagē_	tago_
dat.	dagam_	tagum_

neutr.

nom.	waúrd_	wort_
akk.	waúrd_	wort_
gen.	waúrdis_	wortes_
dat.	waúrda_	worte_

nom.	waúrda_	wort_
akk.	waúrda_	wort_
gen.	waúrde_	worto_
dat.	waúrdam_	wortum_

(b) ō-stammerfem.

nom.	giba_	gēba_
akk.	giba_	gēba_
gen.	gibōs_	gēba_
dat.	gibai_	gēbu_

nom.	gibōs_	gēbā_
akk.	gibōs_	gēbā_
gen.	gibō_	gēbōno_
dat.	gibōm_	gēbōm_

(c) i-stammermask.

nom.	gasts	gast_
akk.	gast_	gast_
gen.	gastis	gastes
dat.	gasta	gaste

nom.	gasteis	gesti
akk.	gastins	gesti
gen.	gaste	gesto
dat.	gastim	gestim

fem.

nom.	ansts	anst_
akk.	anst_	anst_
gen.	anstais	ensti
dat.	anstai	ensti

nom.	ansteis	ensti
akk.	anstins	ensti
gen.	anste	ensto
dat.	anstim	enstim

(d) u-stammermask. (=fem.)

(restformer)

nom.	sunus (handus)	situ
akk.	sunu	situ
gen.	sunaus	sito
dat.	sunau	sitiu, suniu

nom.	sunjus	sitiu
akk.	sununs	
gen.	sunuwe	
dat.	sunum	

hantum

neut.

nom.	faī <u>hu</u>	fi <u>hu</u>
akk.	faī <u>hu</u>	fi <u>hu</u>
gen.	faī <u>haus</u>	
dat.	faī <u>hau</u>	

nom.	
akk.	
gen.	÷ pl
dat.	

2) Den konsonantiske deklination

(ä) an-stammermask.

nom.	hana <u>̄</u>	hano <u>̄</u>
akk.	hanan <u>̄</u>	hanon <u>̄</u>
gen.	hanins <u>̄</u>	hanen <u>̄</u>
dat.	hanin <u>̄</u>	hanen <u>̄</u>

nom.	nanans <u>̄</u>	hanon <u>̄</u>
akk.	nanans <u>̄</u>	hanon <u>̄</u>
gen.	nananē <u>̄</u>	hanōno <u>̄</u>
dat.	nanam <u>̄</u>	hanōm <u>̄</u>

neut.

nom.	haīrtō <u>̄</u>	hērza <u>̄</u>
akk.	haīrtō <u>̄</u>	hērza <u>̄</u>
gen.	haīrtins <u>̄</u>	hērzen <u>̄</u>
dat.	haīrtin <u>̄</u>	hērzen <u>̄</u>
nom.	haīrtōna <u>̄</u>	herzun <u>̄</u>
akk.	haīrtōna <u>̄</u>	herzun <u>̄</u>
gen.	haīrtanē <u>̄</u>	herzōno <u>̄</u>
dat.	haīrtam <u>̄</u>	herzōm <u>̄</u>

(b₁) ōn-stammer

fem.

nom.	tuggō	zunga
akk.	tuggōn	zungun
gen.	tuggōns	zungun
dat.	tuggōn	zungun

nom.	tuggōns	zungun
akk.	tuggōns	zungun
gen.	tuggōno	zungono
dat.	tuggōm	zungom

(b₂) īn-stammer

nom.	haūnei	hōhī (n)
akk.	haūhein	hōhī (n)
gen.	haūheins	hōhī (n)
dat.	naūnein	hōhī (n)

nom.	haūheins	hōhī (n)
akk.	haūheins	hōhī (n)
gen.	haūheino	hōhino
dat.	haūheim	hōhim

(c) r-stammer

mask. (= fem.)

nom.	brōpar_ (daūhtar)	bruoder_ (tohter)
akk.	brōpar_	bruoder_
gen.	brōprs_	bruoder_
dat.	brōpr_	bruoder_

nom.	brōprjus	bruoder_
akk.	brōpruns	bruoder_
gen.	brōprē	bruodero
dat.	brōprum	bruoderum

(d) nd-stammermask.

nom.	frijōnds	friunt_
akk.	frijōnd_	friunt_
gen.	frijōndis	friunt <u>es</u>
dat.	frijōnd_	friunte_

nom.	frijōnds	friunt_ (-a)
akk.	frijōnds	friunta
gen.	frijōndē	friunto
dat.	frijōndam	friuntum

3) De atematiske stammer (rodstammer)mask.(x) = n-dekl.(x) = a-dekl.

nom.	man <u>na</u> (x)	man_
akk.	man <u>nan</u> (x)	man_
gen.	man <u>s</u>	man <u>nes</u> (x) (man_)
dat.	man_	man_ (x) (man <u>ne</u>)

nom.	man_ (man <u>nans</u>) (x)	man_
akk.	man <u>s</u> (man <u>nans</u>) (x)	man_
gen.	man <u>nē</u>	man <u>no</u>
dat.	man <u>nam</u> (x)	man <u>num</u>

fem.

nom.	baúrg <u>s</u>	naht_
akk.	baúrg_	naht_
gen.	baúrg <u>s</u>	naht_
dat.	baúrg_	naht_

nom.	baúrg <u>s</u>	naht_
akk.	baúrg <u>s</u>	naht_
gen.	baúrg <u>ē</u>	naht <u>o</u>
dat.	baúrg <u>im</u>	naht <u>im</u>

Ved en sammenligning med det ovenfor opstillede skema over de germanske substantivklasser viser det sig umiddelbart, - at de germanske iz/az-stammer er forsvundet som selvstændig fleksionsklasse i got./oht. - at den got./oht. in/i-stamme (2b₂) er en nydannelse i forhold til germansk.

iz/az - stammer:

Det germanske paradigme for disse stammer var:

eks.	+ <u>lamb</u>		
nom.	+ lambaz	nom.	+ lambizō
akk.	+ lambaz	akk.	+ lambizō
gen.	+ lambiziz	gen.	+ lambozom
dat.	+ lambizi	dat.	+ lambizō

I gotisk kan deklinationen genkendes i sg.-formerne:

nom.	riqis
akk.	riqis
gen.	riqizis
dat.	riqiza

Imidlertid er dette paradigme næsten bortfaldet i gotisk, kun enkelte substantiver kan føres tilbage til denne fleksionsklasse, i.e. agis "Furcht", gadagis "Gebilde", hatis "Hass", sigis "Sieg", skapis "Schade", ahs "Ähre", peihs "Zeit", weihs "Dorf"; den udbredte reduktion ses endvidere af det faktum, at det ikke er muligt hos disse nævnte ord at finde belæg for de enkelte kasus (sml. Krause 1963:§121). De fleste af de germ. iz/az-stammer flekterer i got. som de neutrale a-stammer (waúrd), således f.eks. lamb "Schaf":

nom.	<u>lamb</u>	nom.	<u>lamba</u>
akk.	<u>lamb</u>	akk.	<u>lamba</u>
gen.	<u>lambis</u>	gen.	<u>lambam</u>
dat.	<u>lamba</u>	dat.	<u>lamba</u>

Sammenligningen med germansk viser, at dannelsesstavelsen -az

er forsvundet i absolut udlyd: lambaz > lamb, i.e. i nom./akk., sg.; herved er disse former faldet sammen med de neutrale a-stammers nom./akk.,sg.-former, hvorefter a-stammernes øvrige former har bredt sig til hele paradigmet og har fortrængt iz/az-stammernes oprindelige fleksion.

Tilhørsforholdet til de germanske stammer afspejler sig i disse tidlige oht. former (sg.):

nom.	chalb_	rind_
akk.	chalb_	rind_
gen.		rindares
dat.	chalbire	

ir-stavelsen er her bevaret i alle former, hvor den står i dækket udlyd, således at der kun i nom./akk.,sg. er sammenfald med de neutrale a-stammer. Senere udbredtes dog som i got. a-stammernes fleksion til gen./dat.,sg. I pluralis konkurrerede to former for fleksion: med eller uden -ir-, men i senoht. var dette paradigme fremherskende:¹⁰

nom.	lamb_	nom.	lambir
akk.	lamb_	akk.	lambir
gen.	lambes	gen.	lambiro
dat.	lambe	dat.	lambirum

Som følge af i i dannelsesstavelsen -ir- omlýdes rodstavelsen a til e, sml. Braune/Eggers (1975: §§26,27,51). Sg. dannes med, pl. uden -ir-, hvorved en sg./pl.-opposition etableres; dette paradigme er den spæde start til differentieringen af kasus/numerus-informationen, som tiltager i middelhøjtysk, og som er karakteristisk for nyhøjtysk, hvor sg. altid er umarkeret, mens pl. er realiseret i forskellige allomorfer (f.eks.: -e (Tag-Tage), -e (Gast-Gäste), -er (Geist-Geister), ∅ (Lehrer-Lehrer)).

For de germanske iz/az-stammer kan det hermed sammenfattes, at disse både i got. og oht. overgår fortrinsvis til de

neutrale a-stammers fleksion, at nogle dog i oht. flekterer efter det ovenfor opstillede paradigme, i hvilket kun pl.-formerne er omlydte, da sg.-formerne efter overgangen til a-stammerne ikke indeholder noget omlydsfremkaldende i.

Til eksemplificering af at got. og oht. udvikles forskelligt fra den fællesgermanske basis kan fremhæves substantivet kalbo (got.)/ kalb (oht.). Af den gotiske grammatik fremgår det ikke, hvilken fleksionsklasse kalbo tilhører, ligesom der ikke i de foreliggende got. tekster (Krause 1963:251ff.) kan findes belæg for dette substantivs fleksion; ud fra nom.-endelsen -o forekommer det dog legitimt at tilordne dette substantiv til an-klassen. Forskellen i udviklingen fra germ. til got. hnv. oht kan anskueliggøres således:

germ.	+kalbaz	+kalbizo	<u>iz/az</u> -stamme
got.	kalbo	kalbona	<u>an</u> -stamme
oht.	kalb	kelbir ¹¹	<u>iz/az</u> → <u>a</u> -stamme

Nogen entydig forklaring på de got. in-stammers oprindelse har forskningen endnu ikke leveret, sml. Krause (1963: §2, anm. 2): "Die in-Feminina beruhen offensichtlich auf einer germanischen Neuerung; ihre Entstehung ist nicht klar:..." Som teori arbejdes der dog med, at det stammedannende suffiks -i- kan føres tilbage til det indogerm. -i-suffiks i de moverede feminina, i.e. de feminine substantiver, som er afledt af en maskulin ordstamme - eks.: got. magus "Knabe" - mawi "Mädchen" (i-stamme - se Krause 1963: §§129-130).¹² I got. ses det tydeligt, at der er tale om en konsonantisk deklination, hvilket er mindre entydigt i oht., da det udlydende -n i de fleste tilfælde er faldet bort - se Braune/Eggers (1975: §228, anm. 1): "Die Formen auf -i- im ganzen Sg. und N.A.Pl. überwiegen durchaus;....Die in-Formen finden sich regelmässig nur in wenigen Quellen:..." I forbindelse med den oht. i-deklination skal

det desuden bemærkes, at der i udviklingen til got. hhv. oht. kan konstateres en ændring af klasser, idet den oht. deklination ikke blot omfatter substantiver fra den gotiske īn-dekl., men også substantiver fra den gotiske ī-deklination; det drejer sig her om de verbalabstrakta (nomen actionis), som er afledt af svage verber (klasse I-III).

eks:	got.	got.	oht.	
	sv.vb.I	<u>ī</u> -st.	<u>ī</u> (n)-st.	
	daupjan	daupeins	toufī	"Taufe"
	nasjan	naseins		"Rettung"

Nedenstående skema viser forskellen mellem got. og oht.:

GOT.	verbalabstrakta afledt af adjektiv	-	<u>īn</u> -st.	OHT.
	do	afledt af sv.vb.	- <u>ī</u> -st. ¹³	

I oht. tid bliver antallet af substantiver, der deklineres som hōhī stadig mindre, idet oht. verbalabstrakta i stigende grad dannes med endelsen -unga og deklineres som gēba (ō-stamme).

eks:

parallelformer:	<u>mendi</u>	/	<u>mandunga</u>	"Freude"
	<u>lōsi</u>	/	<u>lōsunga</u>	"Lösung"
men:			<u>manunga</u>	"Mahnung"
			<u>zilunga</u>	"Eile"
			<u>samanunga</u>	"Versammlung"

3. Reduktion.

Opstillingen af de got./oht. paradigmer kan forlede til at tro, at de germanske stammer fortsættes uændrede, for så vidt som alle klasser er belagt; at dette dog ikke er tilfældet skal der forsøges redegjort for i det følgende.

3.1. De mindre produktive klasser:

Som de første behandles følgende klasser, der er mest udsat

för reduktion:

- de atematiske stammer
- nd/nt-stammer
- r-stammer
- u-stammer

De atematiske stammer.

Allerede i germansk sætter reduktionen af disse klasser ind; eksempelvis kan nævnes germ. ⁺fotiz "Fuss" og ⁺tanþiz "Zahn", som oprindeligt er rodnomina, men som i got. har skiftet klasse, fotus og tunþus går her efter u-dekl. (som følge af u-deklinationsens forfald (se nedenfor) har disse to substantiver i oht. skiftet klasse, idet de her er overgået til i-dekl.). I got. kan der endnu genfindes rester af den gamle konsonantiske deklination; som det anførte baúrds deklineres følgende feminina: alhs "Tempel", spaúrds "Rennbahn", brusts "Brust", miluks "Milch", mitaps "Mass", mens nahts "Nacht", waihts "Sache", dulþs "Fest" opviser parallelformer, i.e. konsonantisk dekl. (som baúrds) alternerende med i-dekl. At netop i-dekl. her trænger sig ind, kan forklares med, at nom./akk., sg. samt gen./dat., pl. af rods substantiverne falder lydligt sammen med i-dekl.'s feminina (eks: anst). Også a-dekl. har i et enkelt tilfælde influeret på deklinationen, nemlig i gen., sg. af nahts : nahtam - jf. udtrykket nahtam jah dagam (Krause 1963:§147); (denne indflydelse kan endnu erkendes i nht.; omend Nacht er femininum anvendes det adverbiale tidsudtryk : eines Nachtes i analogi til mask.: eines Tages). Af maskulina findes der i got. som rodstammer kun det anførte mann "Mann", "Mensch" samt menops "Monat" og reiks "Herrscher", og som det ses er den konsonantiske dekl. kun bevaret i nogle kasus; ved rapra erstatter u-dekl. de nævnlige former ved nahts og reiks derimod er a-dekl. trængt ind (interparadigmatisk sam-

menfald).

I oht. tiltager reduktionen af den konsonantiske dekl., idet der af mask. kun genfindes man, af fem. kun naht og bruch "Hose", buoh "Buch", de to sidstnævnte kun i pl.¹⁴ Som paradigmet for man viser, optræder der former fra a-dekl. (gen./dat., sg.), endog således at a-dekl.'s form er den regelmæssige i gen., sg. (se Braune/Eggers (1975:§239, anm. 1) "Neben dem G. Sg. mannes ist die kürzere Form nur zweimal bei 0 belegt."¹⁵

Mens i got. konsonantisk dekl. og a-dekl. alternerede ved de øvrige mask. (menops og reiks), går disse i oht. (manōde "Monat" og hērisāri "Herrscher") regelmæssigt efter a-dekl.¹⁶ De feminine rodsubstantivers overgang til i-dekl. forstærkes og fuldendes i oht., idet der også her kan konstateres en overgangsperiode med alternerende former:

gen./dat., sg.

naht_ / nahti, -e

nom./akk., pl.

dat., pl.

nahtum / nahtim

Som eksempel på i-stammer, der oprindeligt deklinerede konsonantisk kan nævnes: eih, gans, geiz, nuz, lūs, mūs, miluh, magad, kuo, sū (Braune/Eggers 1975:§219, anm. 1).

nd/nt-stammer.

I modsætning til adjektiviske præsens participia flekterer substantiverede præsens participia som substantiver. Disses fleksion er resultatet af indflydelse fra både an-stammerne (hana) og fra a-stammerne (dags); fra a-stammerne er således udviklet nom./gen., sg. og gen./dat., pl., mens akk./dat., sg. og nom./akk., pl. kan føres tilbage til an-stammernes fleksion. Foruden frijōnds findes der i got. et begrænset antal nd-stammer, nemlig følgende: fijands ("Feind").

daupjands ("Täufer"), bisitands ("Nachbar"), talzjands ("Lehrer"), all-waldans/garda-waldans ("Allwalter, der Allmächtige/Hausherr"), fraujinonds ("Herrscher"), gibands ("Geber").

I oht. tid bortfalder nt-stammerne fuldstændigt; ganske vist hedder det indledningsvist hos Braune/Eggers (1975): "Die . . . substantivierten Partizipia . . . sind im Ahd. auf zwei zurückgegangen, die nicht mehr als Partizipia empfunden wurden: friunt ("Freund") und fiant ("Feind")." (§236), men ved en nærmere gennemlæsning af anmærkningerne viser det sig, at også disse to substantiver opgiver nt-stammernes oprindelige deklination. Om fiant siger Braune/Eggers således selv eksplicit, at det "im Ahd. gewöhnlich schon ganz wie tag (geht)." (§237, anm. 2). Det for friunt regelmæssige paradigme adskiller sig kun fra tag-paradigmet i nom./akk., pl.: taga > friunt, men også disse former bliver identiske i løbet af oht. tid, se Braune/Eggers (1975), §237, anm. 1: ". . . friunt ist überwiegend (. . .) im Gebrauch; doch herrscht friunta schon bei T¹ und O."¹⁷ I overensstemmelse hermed må reduktionen af nt-stammerne siges at være 100%.

r-stammer.

Antallet af r-stammer er allerede i udviklingen til got. hhv. oht. blevet væsentlig reduceret; tidligere r-stammer var alle substantiver til udtryk for nært slægtskab¹⁸, men i got./oht. er kun følgende bevaret:

got.: brōpar, fadar, swistar, daūhter¹⁹
oht.: bruoder, (fater), swēster, tohter, muoter

I got. er de gamle r-stammer overgået til f.eks.:

an-stammen eks.: swaihra (Schwiegervater).

ōn-stammen eks.: swaihro (Schwiegermutter)

Endvidere skal det bemærkes, at deklinationen for de anførte substantiver ikke er en ren r-dekl., idet nom./akk./dat., pl.-formerne er overtaget fra u-stammerne (sunus) - sml. Krahe (1969:41: "Got. fadrjus ist Analogiebildung nach den u-Stämmen (mit denen lautgesetzlich der Dat. Akk. Pl. gleich geworden waren).") samt Nielsen(1976:100: ". . . the Gothic form appears to be heavily influenced by the u-decl.").

Kun i det ældste oht. er r-stammerne bevaret; forholdsvis tidligt deklineres de mask. substantiver efter a-dekl. (fater, senere bruoder), dog efter en periode med parallelle former i enkelte kasus; de fem. substantiver derimod overgår først senere til ō-dekl. (gēba).

u-stammer.

Både i got. og oht. omfatter u-stammerne alle tre genera. I got. findes der adskillige belæg for denne deklination, idet de fleste leveres fra maskulinum (eks.: magus "Knabe", lipus "Glied", maihstus "Mist", wratodus "Reise" - se endvidere Krause(1963 :§134, 1). Af feminina og neutra findes der kun to sikre belæg for hver, i.e. handus "Hand", kinnus "Wange" og faihu "Vieh", qairu "Stachel"; for de øvrige u-stammer må antages et interparadigmatisk sammenfald med a-stammerne (neut.) og i-stammerne (fem.). Et omdiskuteret problem i forbindelse med u-stammerne er sg.-endelsernes vekslen mellem -u og -au; som eksempel på alternerende former kan anføres:

nom., sg.	<u>sunus</u>	-	<u>sunaus</u>
akk., sg.	<u>handu</u>	-	<u>handau</u>

Som mulige forklaringer herpå kan nævnes enten (a) at alternationen beror på afskrivningsfejl i kilderne, eller (b) at den er tegn på en begyndende opløsning af u-dekl. Ud fra den her opstillede tese må sidstnævnte forklaring antages at være den sandsynlige. Således kan reduktionen af u-stammerne konstateres i oht., sådan som det fremgår af paradigmet (lid-). De under got. nævnte feminine og neutrale u-stammer er i oht. overgået til i- hhv. a-dekl. (anst, wort), idet der dog er bevaret de i opstillingen anførte restformer.²¹ De eneste u-stammer, der er tilbage i oht., er dermed alle maskulina, men også indenfor denne gruppe er der sket en reduktion. Primært har disse skiftet til i-dekl. (eks.: sun "Sohn", buoc "Gelenk", sekundært til a-dekl. (eks.: got.: paurnus, skildus (u-st.), oht.: dorn, schilt (a-st.)). Årsagen til disse klasseskift ses i, at u-stammerne har mistet deres udlydende -u og dermed er blevet identiske med a-/i-dekl.'s suffiksløse nom., sg.-former; der er her med andre ord dannet en "bro", i.e. analogien i nom., sg.-formerne beforder analogi i resten af paradigmet. Omvendt gælder, at u-dekl. er bevaret, hvor udlyds- u er bevaret, i.e. i "die kurzsilbigen Mask." (Braune/Eggers 1975: §220c) (eks.: situ, fridu, sigu), men også for disse substantiver sker der i løbet af oht. tid en overgang til i-dekl., først i de oblique kasus, senest i nom. sg.

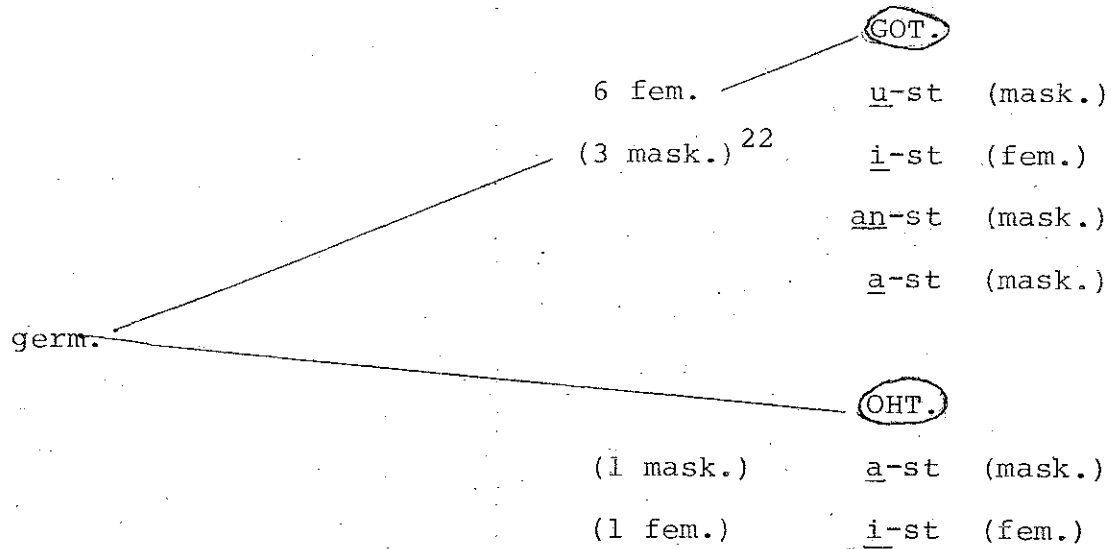
3.1.1. Skematisk sammenfatning:

Sammenfattende for behandlingen af ovenstående fire klasser skal opstilles følgende skema, der viser

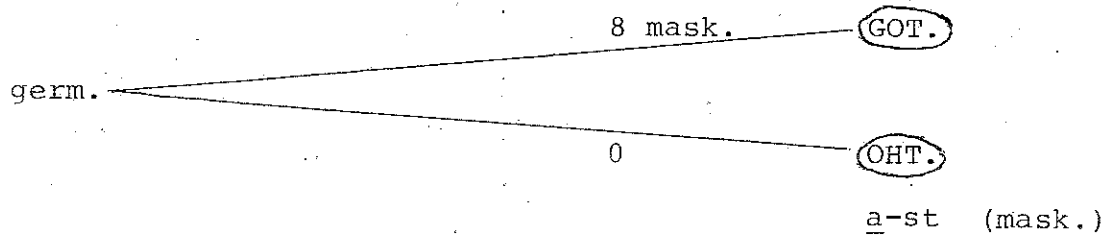
(1) overgangene til andre klasser (som følge af interparadigmatiske sammenfald, analogidannelser) og/eller

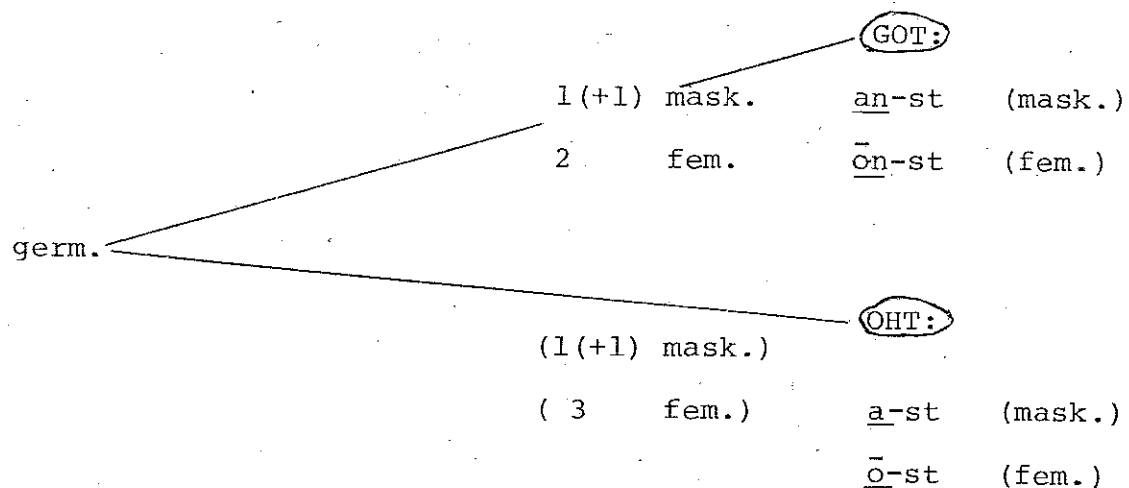
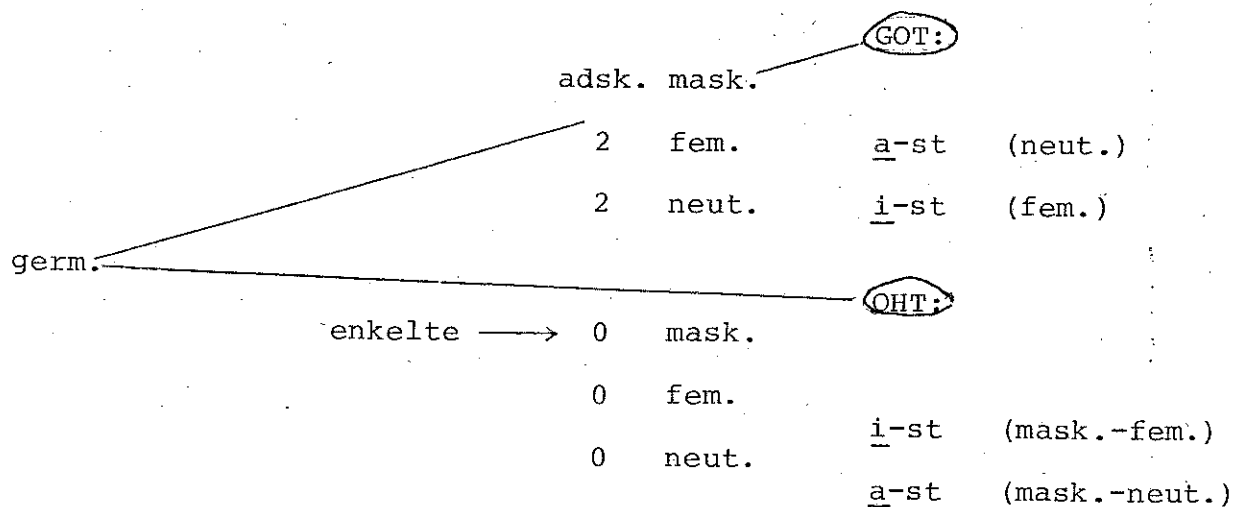
(2) antallet af substantiver i got. hhv. oht. (efter genus);
 både (1) og (2) indicerer en tiltagende reduktion, således
 at dette foreløbige resultat må siges at bekræfte den del af
 tesen, som omhandler reduktion.

atematiske stammer:

nd-/nt-stammer:

r-stammer:u-stammer:

3.2. De produktive klasser:

Som skemaet ovenfor viser, er de allerede behandlede klasser kun lidet produktive. De produktive klasser, i.e. de klasser, som indeholder hovedparten af substantiver i både got. og oht., er følgende:

- a-stammer (mask.-neut.)
- ō-stammer (fem.)
- i-stammer (mask.-neut.)
- n-stammer
  - (a) an-stammer (mask.-neut.)
  - (b) on-stammer (fem.)

Spørgsmålet om, hvorvidt disse stammer udvikles ens fra den fællesgermanske basis, kan desværre ikke besvares fyldestgørende her. Dette ville gå ud over opgavens rammer, for så vidt som det ville kræve en detaljeret undersøgelse af et stort korpus af både got. og oht. substantiver; en sådan sammenligning vanskeliggøres endvidere af, at oht. er overleveret i langt større omfang og langt tidligere end got..

Imidlertid kan det godtgøres, at der forekommer nydannelser i ordforrådet, hvilke er forskellige i udviklingen til got. hhv. til oht.; dette kan belyses ved enkelte eksempler (set ud fra nht. perspektiv):

nydannelser:

got.:	<u>aibeī</u>	<u>muns</u>	<u>alds/peihs</u>	<u>haúrds</u>	<u>reiks</u>
oht.:	<u>mouter</u>	<u>gidanc</u>	<u>zīt</u>	<u>turi</u>	<u>hērisāri</u>
nht.:	(<u>Mutter</u>)	(<u>Gedanke</u>)	(<u>Zeit</u>)	(<u>Tür</u>)	(<u>Herrscher</u>)

paralleller:

got.:	<u>jēr</u>	<u>land</u>	<u>laisareis</u>	<u>mahts</u>
oht.:	<u>jár</u>	<u>lant</u>	<u>lērāri</u>	<u>maht</u>
nht.:	(<u>Jahr</u>)	(<u>Land</u>)	(<u>Lehrer</u>)	(<u>Macht</u>)

Endvidere kan det dokumenteres, at der også inden for de produktive klasser er forekommet skift:

got.: marei - in-stamme (fem.)
 germ.: ⁺mari - i-stamme (neut.)²³
 oht.: meri - a-stamme (mask.)

Som nævnt er det ikke muligt at levere noget helhedsbillede af disse lovmæssigheder, eksemplerne kan dog tjene det formål at advare imod parallellisering af de to sprog, got. og oht.

Belæg for de nævnte klassers produktivitet kan bedst gives ud fra følgende skema, citaterne i hvilket er indsamlet fra den primære litteratur til de got./oht. substantiver Krahe (1969), Krause (1963), Braune/Ebbinghaus (1961), Braune/Eggers (1975):

	<u>GOT.</u>	<u>OHT.</u>
<u>a</u> -stammer:	sehr viele <u>Maskulina</u> Die Zahl der <u>Neutra</u> ist ungemein gross	die meisten ahd. <u>Maskulina</u> sehr viele ahd. <u>Neutra</u>
<u>ō</u> -stammer:	sehr viele <u>Feminina</u>	ausserordentlich viele <u>Feminina</u>
<u>i</u> -stammer:	die Zahl der <u>Feminina</u> ist gross nicht sehr viele <u>Maskulina</u>	sehr grosse Anzahl <u>Feminina</u> ziemlich viele <u>Maskulina</u>

GOT.OHT:n-stammer:an-stammer:zahlreiche Maskulinadie Zahl der Maskulina
ist überaus grosswenige Neutradie Zahl der Neutra
ist beschränktōn-stammer:viele Femininadie Zahl der Feminina
ist bedeutend

Som supplement til skemaet skal det fremhæves, at a-klassen i både got. og oht, er mere omfattende end i-klassen, samt at de neutrale substantiver næsten udelukkende tilhører a-klassen, for så vidt som der kun findes følgende neutrale n-stammer:

got.: haírto "Herz" , augō "Auge" , ausō "Ohr" , kaúrno
"Korn" , auga-daúro "Fenster" , þaírko "Loch" ,
barnilo "Kind" .

oht.: nērza "herz" , ouga "Auge" , ōra "Ohr" , wanga "Wange" .

Her er altså endnu et eksempel på tiltagende reduktion, som sætter ind netop i de svagest besatte klasser.

Som afslutning på gennemgangen af de got./oht. substantiver skal der bemærkes visse karakteristika for de produktive klassers deklination.

i-stammer:

Typisk for både got. og oht, er det, at de neut. i-stammer forsvinder (jf. Keller (1978: 93) : "In Gmc. (Germanic-KR)

elimination of neuter. . ."), mens de mask. og fem. i-stammers deklination i vid udstrækning er identisk:

I pl. er formerne fuldstændigt identiske:

	<u>GOT.</u>	<u>OHT.</u>
nom.	-eis	ī
akk.	-ins	ī
gen.	-ē	ō
dat.	-im	īm

I sg. derimod er kun nom./akk.-formerne identiske:

nom.	-s	-∅
akk.	-∅	-∅

Forskellen i gen./dat.-formerne er i oht. særligt markant, idet omlyden her er trængt ind²⁴, (i denne sammenhæng bør det noteres, at den for nht. karakteristiske kas./num.-differentiering altså endnu ikke er principiel i det oht. morfologiske system, sml. iz/az-stammerne ovenfor.

Om sammenfaldet mellem mask. og fem. i-dekl. skal det fremhæves, at dette er oprindeligt, for så vidt som idg. ikke havde nogen formel genusdifferentiering. Som følge af systemtvang opstod forskelle i germ., i.e. ad analogisk vej, idet a-stammerne influerede de mask. i-stammer, ō-stammerne derimod på de fem. (interparadigmatisk sammenfald). I de enkelte germ. sprog reetableredes imidlertid identiteten mellem mask. og fem. i-stammer; således blev da "die weibl. i-Stämme teilweise auch nach den (bereits von den a-Stämmen beeinflussten) männl. i-Stämmen umgebildet." (Krahe (1969:§15))-(jff. skema 2 ovenfor).²⁵ Især i oht. har man konstateret "Schwanken zwischen Mask. und Fem. der i-Dekl." (Braune/Eggers (1975:§216, anm. 4)), således

f.eks. substantivet grun "Unglück", der hos Otfrid optræder som mask. i sg., som fem. derimod i pl. (af andre eksempler kan nævnes not, frist).

a-stammer/i-stammer:

Bemærkelsesværdigt er her a-/i-stammernes sammenfald i sg.:

	<u>GOT.</u>	<u>OHT.</u>
nom.	-s	-∅
akk.	-∅	-∅
gen.	-is	-es
dat.	-a	-e

Denne identitet er resultatet af to processer:

(1) eks.: nom.: ⁺dhoghos, ⁺ghostis > germ. ⁺dagaz, ⁺gastiz = got. dags, gasts, idet endestavellesvokalen a hhv. i forsvinder og -z > -s, som følge af afstemning af udlyden (sml. Krahe/Seebold 1967:§34).

(2) i-stammernes gen./dat.-former er derimod dannet i analogi til a-stammerne; når analogidannelsen ikke forløber omvendt, så skyldes det, at a-klassen er "stærkere", da denne som nævnt omfatter flere substantiver end i-klassen. a-klassens større indflydelse viser sig i oht. endvidere deri, at mask. fra i-dekl. overtager a-dekl.'s pl.-former, enten således at "Im Pl. selten vorkommende Wörter der i-Dekl. zufällig gerade nur mit a-Pluralen belegt sind, z.B. nur guzza zu guz "Guss" (Braune/Eggers (1975:§216, anm. 3)), eller således at der forekommer parallelformer:

nom., sg.: wint	nom., pl.: winti/-a (Wind)
zūn	zūni/-a (Zaun)
scuz	scuzzi/-a (Schuss)

ō-stammer/ōn-stammer:

Også ved disse stammer er der sammenfald af former, dog kun i oht,; det drejer sig her om følgende:

nom., sg.:	<u>gēba</u>	<u>zunga</u>
gen., pl.:	<u>gēbōno</u>	<u>zungōno</u>
dat., pl.:	<u>gēbōm</u>	<u>zungōm</u>

Den heraf resulterende kontamination af klasserne er særligt udpræget ved de to-stavelser feminina; væsentligt er det desuden at bemærke, at påvirkningen er gensidig, der er således ikke som ved forholdet mellem a-/i-stammerne tale om, at den ene klasse dominerer den anden - sml. følgende citater fra Braune/Eggers (1975): 1) ". . .; von den meisten zweisilbigen Fem. der ō-Deklination finden sich in irgendeiner Quelle auch schwache Formen." (§208, anm. 2) og 2) "Viele Wörter dieser Klasse (ōn-stammer - KR) haben Nebenformen nach der ō-Dekl., . . ." (§225, anm. 1).

Eks. på fem. substantiver med dobbeltformer:

ō-dekl.: bita "das Warten", ērda "Erde", farawa "Farbe"
gilouba "Glaube".

ōn-dekl.: asca "Asche", diorna "Mädchen", kirihha "Kirche".

n-stammer:

I got. adskiller den mask. og neut. n-dekl. sig kun fra hinanden derved, at de neutrale n-stammer (i lighed med de neutrale a-stammer) har sammenfaldende nom.-akk.-former i både sg. og pl.:

	<u>Mask.</u>	<u>Neut.</u>
nom.	-a	- <u>ō</u>
akk.	-an	- <u>ō</u>
gen.	-ins	-ins
dat.	-in	-in
nom.	-ans	- <u>ōna</u>
akk.	-ans	- <u>ōna</u>
gen.	-an <u>ē</u>	-an <u>ē</u>
dat.	-am	-am

Den fem. dekl. er principielt identisk med den mask. (indiceret ved: —), det afgørende adskillelseskriterium er her vokalen i det stammedannende suffiks: -a- hhv. -ō-/-ei- :

	<u>Mask.</u>	<u>Fem.</u>
nom.	-a	- <u>ō</u> / <u>-ei</u>
akk.	- <u>an</u>	- <u>ōn</u> / <u>-ein</u>
gen.	- <u>ins</u>	- <u>ōns</u> / <u>-eins</u>
dat.	- <u>in</u>	- <u>ōn</u> / <u>-ein</u>
nom.	- <u>ans</u>	- <u>ōns</u> / <u>-eins</u>
akk.	- <u>ans</u>	- <u>ōns</u> / <u>-eins</u>
gen.	-an <u>ē</u>	- <u>ōnō</u> / <u>-einō</u>
dat.	- <u>am</u>	- <u>ōm</u> / <u>-eim</u>

I oht. tilnærmes mask., neut. og fem. n-dekl. hinanden, idet der dog er tydeligst korrespondens mellem mask. og neut. (bemærk denne tendens, som er ført videre til nht.). Fælles for alle tre genera er endelserne i gen./dat., pl. (sml. got.); for mask. og neut. er desuden gen./dat., sg. fælles. Endvidere skal det fremhæves, at den frankiske dialekt (i modsætning til øvretysk) fremviser divergerende nom./akk., pl.-former,

ifølge Braune/Eggers (1975): "ein Reflex der germ. Flexions-
unterschiede." (§221, anm. 4 - sml. de got. former: mask.:
hanans, neut.: haírtōna). Et overblik over forskelle og lig-
heder i de tre generas dekl. kan gives med følgende skema
(sml. Braune/Eggers (1975:§221)):

	<u>mask.</u>	<u>neut.</u>	<u>fem.</u>
nom.	-o	-a	-a
akk.	-on	-a	-ūn
gen.	-en		-ūn
dat.			
nom.			
akk.	-on	-un	-ūn
gen.		-ono	
dat.		-ōm	

Som sammenfatning af foranstående deskription, der primært har beskæftiget sig med spørgsmålet om reduktion, opstilles følgende skema, der viser forenklingen af det oht. system i forhold til det got.; skemaet skal således (i forlængelse af skemaet i 3.1.1.) ses som udtryk for, at tesen om den tilta-
gende reduktion er endeligt verificeret.

3.3. Skematisk sammenfatning:

<u>ID. GERM.</u>		<u>GOT.</u>	
mask.-neut.	- o -	- a -	mange mask. mange neut.
		- iz / - az	nogle neut.
fem.	- ā -	- ō -	mange fem. (heraf vb. afledn.)
mask.=fem.-neut.	- i -	- i -	mange fem. nogle mask. 0 neut.
mask.=fem.-neut.	- u -	(- u -)	adsk. mask. 2 fem. 2 neut.
		- an -	mange mask. 7 neut.
mask.-fem.-neut.	- n -	- ōn -	mange fem.
		- īn -	mange adj.abstr.-fem.
neut.	- es / - os	( )	0
mask.-fem.	- er / - or	(- r -)	1(+1) mask. 2 fem.
mask.	- nt -	(- nd -)	8 mask.
mask.-fem.	rodst	{ rodst }	6 fem. (3 mask.)

--- ( ) ;

— ( ) ;

<u>ID. GERM.</u>		<u>OHT.</u>	
mask.-neut.	- o -	- a -	de fleste mask. mange neut.
		-iz/-az	nogle neut
fem.	- ā -	- ō -	mange fem.
mask.=fem.-neut.	- i -	i -	mange fem. mange mask. 0 neut.
mask.=fem.-neut.	- u -	(- u -)	enkelte → 0 mask. 0 fem. 0 neut.
		- an -	mange mask. 4 neut.
mask.-fem.-neut.	- n -	- ōn -	mange fem.
		(- ī -)	nogle adj.abstr.fem. nogle vb.afledn.fem.
neut.	-es/-os	( )	0
mask.-fem.	-er/-or	(- r -)	(1(+1) mask) (3 fem.)
mask.	- nt -	(- nt -)	0 mask.
mask.-fem.	rodst.	(rodst.)	(1 mask.) (1 fem.)

reduceret

stærkt reduceret hhv. forsyndet

For et helhedsbillede skal der afsluttende anføres nedenstående skema, der viser de enkelte klassers fordeling på de tre genera:

<u>MASK.</u>	<u>NEUT.</u>	<u>FEM.</u>
a-stammer	a-stammer	
	-iz/-az-stammer	
		ō-stammer
i-stammer		i-stammer
(<u>u</u> -stammer)	(<u>u</u> -stammer)	(<u>u</u> -stammer)
an-stammer	an-stammer	ōn-stammer
		īn-stammer → ī-st.
	(-es/-os-stammer)	
(<u>r</u> -stammer)		(<u>r</u> -stammer)
(<u>nd</u> -stammer)		
(rodstammer)		(rodstammer)

- ( ) belæg findes (i gotisk)
- ( ) klassen forsvundet under udviklingen til got. og/eller til oht.

4. Homonymi.

I behandlingen af den tiltagende reduktion ligger det implicit, at også homonymien er tiltagende, idet de interparadigmatiske synkretismer viste sig at være mere udpræget i oht. end i got. (eks. $\bar{o}/\bar{on}$ -stammer, $\underline{n}$ -stammer). I den følgende fremstilling af homonymien i got./oht. vil primært formsammenfald inden for den enkelte klasse blive behandlet. Endvidere er der foretaget den indskrænkning, at de mest produktive klasser fortrinsvist er blevet inddraget, hvilket synes at være legitimt ud fra den betragtning, (1) at $\underline{u}$ -dekl., $\underline{r}$ -dekl., $\underline{nd}/\underline{nt}$ -dekl. og rodstammernes dekl. hverken i got. eller i oht. er "rene", da andre klasser har øvet deres indflydelse, og (2) at der ofte inden for de nævnte klasser mangler belæg for adskillige kasus (som følge af reduktionen).

Til verifikation af tesen om den tiltagende homonymi anses den skematiske fremstilling for den mest hensigtsmæssige. Der følger herefter tre skemaer.

Skema 1: Allomorfbestand. På basis af de ovenfor anførte paradigmer sammenstilles her de got./oht. allomorfer for de enkelte kasus i sg. og pl.²⁶ Dette skema viser, at antallet af allomorfer formindskes i oht. i forhold til got.

Skema 2: Interparadigmatiske synkretismer. Der lægges her vægt på at fremhæve den tiltagende homonymi mellem de genusdifferencierede paradigmer (mask.-neut. $\underline{a}$ -stammer, mask.-neut.-fem. $\underline{n}$ -stammer - jf. ovenfor). Med henblik på skema 3 fremhæves også her homonymien inden for de enkelte paradigmer i hver af de produktive klasser ($\underline{a}$ -stammer, $\bar{o}$ -stammer, $\underline{i}$ -stammer, $\underline{n}$ -stammer).

Skema 3: Intraparadigmatiske synkretismer. Dette skema tjener som sammenfatning af skema 1. De got. paradigmer viser næsten

overalt sammenfald i nom./akk., pl.-former (undt. i-stammer); sammenfaldende nom./akk., sg.-former har derimod kun de neutrale stammer, a-/an-stammer samt de fem. ō-stammer. Denne tendens breder sig væsentligt i oht.; her er overalt i pl. nom./akk.-formerne homonyme, ligesom synkretismen i sg. er langt fremskreden, eneste undtagelse er mask.-fem. n-stammer.²⁷ Om tendensen til homonyme nom./akk.-former skal det bemærkes, at denne allerede gjorde sig gældende i idg., i.e. ved neutra både i sg. og pl. (eks.: templum - templa (lat.)). I modsætning hertil kan der i oht. som noget nyt konstateres homonymi i gen./dat., sg.-former (eks.: fem. i-stammer, mask.-neut.-fem. n-stammer). For at etablere forbindelsen til nht. kan det i relation til de oht. paradigmer fremhæves, at det for nht. karakteristiske $\emptyset$ -allomorf i nom., sg. allerede er udbredt i oht. (mask.-neut. a-stammer, fem. i-stammer).

Den logiske følge af tiltagende homonymi er en stadig mindre entydig kas./num.-information; afsluttende skal der gives enkelte eksempler på, at kas./num. ikke er markeret i oht.:²⁸

<u>mask.:</u>	$\emptyset$	i	nom./akk./gen./dat., sg. og nom./akk., pl.	(bruoder)
	<u>-un</u>	i	akk., sg. og nom./akk., pl.	(hanun)
<u>fem.:</u>	<u>-a</u>	i	nom./akk./gen., sg.	(gēba)
	<u>-i</u>	i	gen./dat., sg og nom./akk., pl.	(ensti)
	<u>-un</u>	i	akk./gen./dat., sg. og nom./akk., pl.	(zungun)
	<u>-i</u>	i	nom./akk./gen./dat., sg. og nom./akk., pl.	(hōhī)

Med disse skemaer, der alle dokumenterer, at homonymi er mere udbredt i oht. end i got., betragtes også tesen om den tiltagende homonymi som værende endeligt verificeret.

4.1.: Skema 1: Antallet af allomorfer i

GOT.:

- s / - ōs
 - 0 / - a
 - a / - ōs
 - s / - eis
 - s / - eis
 - us / - jus
 - u / ÷
 - a / - ans
 - ō / - ōna
 - ō / - ōns
 - ei / - eins
 - 0 / - jus
 - s / - s
 - a / - 0
 - s / - s

antal: 7 / 11

akk., sg./pl.

- 0 / - ans
 - 0 / - a
 - a / - ōs
 - 0 / - ins
 - 0 / - ins
 - u / - uns
 - u / ÷
 - an / - ans
 - ō / - ōna
 - ōn / - ōns
 - ein / - eins
 - 0 / - uns
 - 0 / - s
 - an / - s
 - 0 / - s

antal: 7 / 9

OHT.:

- 0 / - a mask. a-st
 - 0 / - 0 neut. a-st
 - a / - ā fem. ō-st
 - 0 / ÷ i mask. i-st
 - 0 / ÷ i fem. i-st
 - u / - iu mask/fem. u-st
 - u / ÷ neut. u-st
 - o / - on mask.an-st
 - a / - un neut.an-st
 - a / - ūn fem. ōn-st
 - ī / - ī fem. īn-st
 - 0 / - 0 mask/fem.r-st
 - 0 / - 0 mask.nd-st
 - 0 / - 0 mask.rod-st
 - 0 / - 0 fem.rod-st

5 / 9

- 0 / - a mask. a-st
 - 0 / - 0 neut. a-st
 - a / - ā fem. ō-st
 - 0 / ÷ i mask. i-st
 - 0 / ÷ i fem. i-st
 - u / ÷ mask/fem.u-st
 - u / ÷ neut. u-st
 - on / - on mask.an-st
 - a / - un neut.an-st
 - ūn / - ūn fem. ōn-st
 - ī / - ī fem. īn-st
 - 0 / - 0 mask/fem.r-st
 - 0 / - a mask.nd-st
 - 0 / - 0 mask.rod-st
 - 0 / - 0 fem.rod-st

6 / 7

GOT.:gen., sg./pl.

- is / - ē
 - is / - ē
 - ōs / - ō
 - is / - ē
 - ais / - ē
 - aus / - iwē
 - aus / ð
 - ins / - anē
 - ins / - anē
 - ōns / - ōnō
 - eins / - einō
 - s / - ē
 - is / - ē
 - s / - ē
 - s / - ē

antal: ⑨ / ⑦

dat., sg./pl.

- a / - am
 - a / - am
 - ai / - ōm
 - a / - im
 - ai / - im
 - au / - um
 - au / ð
 - in / - am
 - in / - am
 - ōn / - ōm
 - ein / - eim
 - 0 / - um
 - 0 / - am
 - 0 / - am
 - 0 / - im

antal: ⑦ / ⑤

OHT.:

- es / - o mask. a-st
 - es / - o neut. a-st
 - a / - ōno fem. ō-st
 - es / - o mask. i-st
 - i / - o fem. i-st
 - ō / ð mask/fem. u-st
 ð / ð neut. u-st
 - en / - ōno mask. an-st
 - en / - ōno neut. an-st
 - ūn / - ōno fem. ōn-st
 - ī / - īno fem. īn-st
 - 0 / - o mask/fem. r-st
 - es / - o mask. nd-st
 - es / - o mask. rodst
 - 0 / - o fem. rodst

⑧ / ④

- e / - um mask. a-st
 - e / - um neut. a-st
 - u / - ōm fem. ō-st
 - e / - im mask. i-st
 - i / - im fem. i-st
 - iu / - um mask/fem. u-st
 ð / ð neut. u-st
 - en / - ōm mask. an-st
 - en / - ōm neut. an-st
 - ūn / - ōm fem. ōn-st
 - ī / - īm fem. īn-st
 - 0 / - um mask/fem. r-st
 - e / - um mask. nd-st
 - 0 / - um mask. rodst
 - 0 / - im fem. rodst

4.2.: Skema 2: Interparadigmatiske synkretismer:

(Med henblik på skema 3 er her specielt fremhævet de intraparadigmatiske sammenfald i :

nom./akk.,sg.
nom./akk.,pl.
gen./dat.,sg.)

GOT.OHT.a-stammer:mask.

nom.	-	s
akk.	-	∅
gen.	-	is
dat.	-	a
nom.	-	ōs
akk.	-	ans
gen.	-	ē
dat.	-	am

nom.	-	∅
akk.	-	∅
gen.	-	es
dat.	-	e
nom.	-	a
akk.	-	a
gen.	-	o
dat.	-	um

neut.

nom.	-	∅
akk.	-	∅
gen.	-	is
dat.	-	a
nom.	-	a
akk.	-	a
gen.	-	ē
dat.	-	am

nom.	-	∅
akk.	-	∅
gen.	-	es
dat.	-	e
nom.	-	∅
akk.	-	∅
gen.	-	o
dat.	-	um

GOT.ō - stammer:fem.

nom.	- a
akk.	- a
gen.	- ōs
dat.	- ai
nom.	- ōs
akk.	- ōs
gen.	- ō
dat.	- ōm

OHT.

nom.	- a
akk.	- a
gen.	- a
dat.	- u
nom.	- ā
akk.	- ā
gen.	- ōno
dat.	- ōm

i - stammer:mask.

nom.	- s
akk.	- ∅
gen.	- is
dat.	- a
nom.	- eis
akk.	- ins
gen.	- ē
dat.	- im

nom.	- ∅
akk.	- ∅
gen.	- es
dat.	- e
nom.	- i
akk.	- i
gen.	- o
dat.	- im

fem.

nom.	- s
akk.	- ∅
gen.	- ais
dat.	- ai
nom.	- eis
akk.	- ins
gen.	- ē
dat.	- im

nom.	- ∅
akk.	- ∅
gen.	- i
dat.	- i
nom.	- i
akk.	- i
gen.	- o
dat.	- im

GOT.n - stammer:an-stammermāsk.

nom.	- a
akk.	- an
gen.	- ins
dat.	- in
nom.	- ans
akk.	- ans
gen.	- anē
dat.	- am

neut.

nom.	- ō
akk.	- ō
gen.	- ins
dat.	- in
nom.	- ōna
akk.	- ōna
gen.	- anē
dat.	- am

ōn-stammer:fem.

nom.	- ō
akk.	- ōn
gen.	- ōns
dat.	- ōn
nom.	- ōns
akk.	- ōns
gen.	- ōnō
dat.	- ōm

OHT.

nom.	- o
akk.	- on
gen.	- en
dat.	- en
nom.	- on
akk.	- on
gen.	- ōno
dat.	- ōm

nom.	- a
akk.	- a
gen.	- en
dat.	- en
nom.	- un
akk.	- un
gen.	- ōno
dat.	- ōm

nom.	- a
akk.	- un
gen.	- un
dat.	- un
nom.	- un
akk.	- un
gen.	- ōno
dat.	- ōm

4.3.: Skema 3: Intraparadigmatiske synkretismer:

GOT.OHT.a - stammermask.mask.

nom./akk.,sg.: - ∅

nom./akk.,pl.: - a

neut.neut.

nom./akk.,sg.: } - ∅

nom./akk.,pl.: } - ∅

nom./akk.,sg.: } - ∅

nom./akk.,pl.: } - ∅

ō - stammerfem.fem.

nom./akk.,sg.: - a

nom./akk.,sg.: - a

nom./akk.,pl.: - ōs

nom./akk.,pl.: - ā

i - stammermask.mask.

nom./akk.,sg.: - ∅

nom./akk.,pl.: = i

fem.fem.

nom./akk.,sg.: - ∅

gen./dat.,sg.: } = i

nom./akk.,pl.: } = i

GOT.OHT.an-stammermask.

nom./akk., pl.: -ans

mask.

gen./dat., sg.: -en

nom./akk., pl.: -on

neut.

nom./akk., sg.: -ō

nom./akk., pl.: -ōna

neut.

nom./akk., sg.: -a

gen./dat., sg.: -en

nom./akk., pl.: -un

ōn-stammerfem.

nom./akk., pl.: -ōns

fem.

(akk./)gen./dat., sg.:

nom./akk., pl.: -ūn

Appendiks.

Omend det ikke ligger i karakteren af en opgave som denna, skal der dog i et kort appendiks søges opstillet en reference-ramme for en teoretisk forklaring af sproglig forandring, i.e. en teori, der danner basis for at besvare spørgsmålet: hvorfor sker der sproglig forandring? Som dette spørgsmål implicerer, antages den sproglige forandring som et faktum, idet sprog er "a tool in constant use og dermed

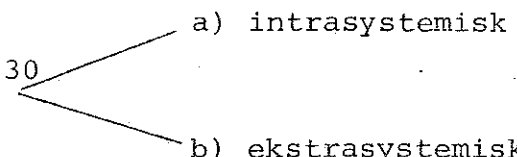
(a) liable to constant fluctuation, and/or

(b) in need of constant 'repair' or 'renewal'" (Samuels: (1972:2)).

Teoretiske rammer for sproglig forandring af målingen

måde et nyt fænomen, disse finder man således hos både junggrammatikkerne, i den funktionelle skole og hos transformationsgrammatikkerne. I sit værk Linguistic Evolution, opstiller Samuels en teori, som ikke blot opponerer mod de tidligere opstillede teorier, men som også søger at give svar på de spørgsmål, som disse har rejst (jf. f.eks. p. 112ff.), idet den tillige forener gamle modstridende dogmer (jf. Samuels (1972:79ff.) samt nedenfor). Samuels lægger ikke skjul på, at hans teori ikke er optimal, imidlertid må den betegnes som yderst eksplicit, den er, som Samuels selv siger, "workable" (p. 181) og "'powerful' for some purposes" (p. 180), hvorfor netop denne er udvalgt her som reference-ramme. Samuels inddrager i sin teori: fonetik, grammatik og lexis; i et forsøg på at begrænse nedenstående, vil hovedsageligt grammatikken blive inddraget, da dette felt er mest relevant for denne opgaves emne.²⁹

Ifølge Samuels baserer den linguistiske forandring på to hovedprincipper (jf. p. 6ff.):

- 1) intralingvistisk³⁰
  - a) intrasystemisk
  - b) ekstrasystemisk

DEF.: a) intrasystemiske faktorer "operate within a single linguistic system" (p. 7) (subdialekt (ideolekt), dialekt eller sproget eo ipso).

b) ekstrasystemiske faktorer "influence a system from outside it as a result of contact with another system" (p. 7) (dialekt, subdialekt af samme sprog eller et andet sprog - f.eks. indflydelse fra engelsk/tysk til dansk).

a) "variant" - mekanisk - i ideolekten ("spoken chain")

2)

b) "change" - systemisk/funktionel - i systemet ("system")

Antitesen "system"><"spoken chain" er den moderne refleksion af F. de Saussures "langue"><"parole"; når Samuels omfortolker Saussures begreber, skyldes det først og fremmest, at begrebet "langue" implicerer en homogenitet, som realiter ikke er eksistent. Det er her vigtigt at notere, at på begge de to niveauer "system" og "spoken chain" forløber der en selektionsproces, som er af essentiel betydning for den sproglige forandring - sml. p. 138: "Every change is, at least in its beginnings, present in the variants of the spoken chain; it is the process of continuous selection that ensures its imitation, spread, and ultimate acceptance into one or more systems. The selection takes place both at the level of idiolect (and interlocutor) and at the level of system proper."

I relation til "variant"><"change" skal der opstilles endnu en antitese, som er væsentlig for teorien: den formstyrede sprogbrug><den funktionsstyrede sprogbrug. Disse er bestemt af sprogbrugerens grad af bevidsthed over for sit sprog, i.e. forholdsvis lav³¹ hhv. høj; forholdet mellem de to faktorer er det, at "they are interdependent and interact, and neither would exist without the other." (Samuels (1972:29)). Med hensyn til spørgsmålet om sproglig forandring er det evident, at den formstyrede sprogbrug er katalysator for variation (bemærk her, at sprogets "wide margin of tolerance" i høj grad tillader denne variation, som bevirkes af talerens lave sprogbevidsthed (se dog nedenfor om systemets restringerende funktion)), mens den funktionsstyrede sprogbrug først senere tjener ind i udviklingen af et sprogs system (bl.

a. ved at sætte grænser for variationen, således at sprogets tolerancetærskel ikke overskrides, samt ved at selekttere nye systemiske størrelser fra de i forløbet ("spoken chain") opståede varianter). Det overordnede princip for formstyringen er "the principle of least effort", "inertia". Typisk for den måde, hvorpå sprogbrugeren i den normale dagligdags situation anvender sit sprog, er det, at de samme og/eller færre endelser, ord til stadighed vælges ("man springer over, hvor det sproglige gårde er lavest" - sml. Hansen/Nielsen (1980:16); dette resulterer i en mindre klar differentiering, i en sænkning, devaluering af informationsværdien, eller -hvis processen er fuldendt - i synkretisme. En sådan ekstension³² betegner Samuels som en mekanisk faktor, for så vidt som den manifesterer sig i "the spoken chain" (jf. p. 58: ". . . variation due to extension is non-functional in origin, i.e. it is due mainly to factors of inertia or accident in the spoken chain").³³

Som et konkret udslag af "the principle of least effort" kan også nævnes, at en længere form oftest forkortes og sjældent vice versa. Den anden vigtige kilde til ekstension, "intake" ("to provide replacement" (p. 57)) er også parole-baseret; herved forstås, at leksikalske elementer ekstenderes så meget, at de grammaticeres (jf. kap. 4.4., p. 58ff.: "Grammaticisation").

Den direkte følge af at de mekaniske faktorer opererede uhæmmet ville være, at sproget blev nedslidt til $\emptyset$, for så vidt som ikke kun formlen:

+ loss - + replacement   men også formlen
 + loss - ÷ replacement   gælder.

Nedslidningen er imidlertid aldrig komplet, og dette faktum implicerer, at der må være et komplement til de mekaniske fak-

torer; dette er de systemiske/funktionelle faktorer, der som regulerende mekanismer fremstår som kompensation for den li- nært fremadskridende assimilation (" . . . , potential break- down in communication is constantly and automatically reme- died" (p. 9). Samuels taler her om systemisk regulering; termen "system-based change" (parallelt til "parole-based variation") undgås bevidst ud fra det argument, at systemet ikke på nogen måde er katalysator for den sproglige foran- dring (jf. også Hansen/Nielsen (1980:18): ". . . systemets aktive rolle i sprogudøvelsen (forbliver) enten et postulat, . . . eller kan reduceres til en korrigerende faktor.") De funktionelle størrelser, der komplementerer, modvægter den af de mekaniske faktorer fremkaldte devaluering manifesteres primært i de to processer: limitering og differentiering. Limiteringsprocessen indtræder i det tilfælde, hvor en form har to (eller flere) betydninger, der er tilnærmelsesvist ambigøse; ved limiteringen vil den ene (flere) form(er) eli- mineres. Ved differentieringsprocessen (der er komplementær til limiterings-processen³⁴) sker der det, at to oprindeligt synonyme former betydningsdifferentieres, således at begge former føres videre. I nær tilknytning til disse to processer forekommer

"push-chain": "Changes that are imposed on the system as a result of mechanical or extralinguistic pressures" (P. 179)

"drag-chain": "Those that are due to pressure from the system itself" (p. 179)³⁵ - (jf. også p. 139).

"Push-chain" kan iagttages både ved limiteringsprocessen, hvor én form skubber en anden ud og ved differentieringsprocessen, hvor den ene af de to synonyme former skubber den anden hen til en ny betydning. "Drag-chain" kan iagttages i direkte for- længelse af limiteringsprocessen; idet den ene form opgives

(som følge af ambiguitet), opstår der et hul, som udfyldes af en ny form ("gap-filling"); denne nye form vil enten være en nydannelse (systemisk³⁶) eller resultatet af ekstension af en allerede eksisterende form (mekanisk).

I Samuels's teori om sproglig forandring indgår foruden de mekaniske og funktionelle (intrasystemiske) faktorer tillige den (ekstrasystemiske) faktor: kontakt.³⁷ At også denne faktor inddrages er indlysende, da kommunikation naturligt implicerer kontakt hhv. omvendt. Kontakt antages både mellem individer (ideolekt) og mellem systemer, denne faktor kan således forklare både regionale dialekter, sociolekter (registre: formelle - kollokviale) samt ét sprogs påvirkning af et andet (f.eks. låneord). Som de to vigtigste former for kontakt anfører Samuels (jf. p. 92):

- (a) konstant vedvarende/gradvist tiltagende kontakt mellem regionale og/eller sociale systemer (d.v.s. både mellem dialekter af samme sprog eller mellem forskellige sprog; bemærk at transfer mellem forskellige sprog oftest kan iagttages inden for lexis, "But grammatical, . . . features may also cross language boundaries" (p. 95).
- (b) pludselig kontakt mellem oprindeligt adskilte systemer (f.eks. ved invasion).

Om kontaktfaktorens betydning for den sproglige forandring hedder det Samuels (1972:130): "a) it may hasten or retard a change, or b) it may present a choice of development and operate as a deciding factor in selection;". Kontakt er med andre ord væsentlig for "the spread of changes generally, whether they are mechanical or functional, and whether at the level of idiolect or system." (p. 178).

Afsluttende skal der søges givet en sammenfatning af Samuels's teori; denne sammenfatning tjener et formål:

- (1) at fremstille i mere instruktiv form det ovenfor sagte, der primært relaterer til det grammatiske aspekt, samt
 (b) at udvide ovenstående ved at inddrage alle tre aspekter - herved søges givet essensen af Samuels's teori.

Samuels's teori indebærer, at ALLE sproglige forandringer kan forklares via følgende tre (fire) punkter (jf. p. 177ff.):

(1) variation, der skyldes

(a) inertie, "principle of least effort"

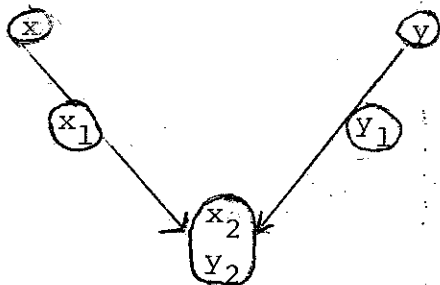
(b) forskelle i stil ("relaxed style" >< "forceful style")

(2) systemisk regulering

(3) kontakt

[(4) ekstralingvistiske faktorer]

ad (1) fremkommer:

- a) phonetics = merger
 b) grammar = ekstension → syncretism
 c) lexis = homonymy, polysemy

Bemærk: forskel på

a)

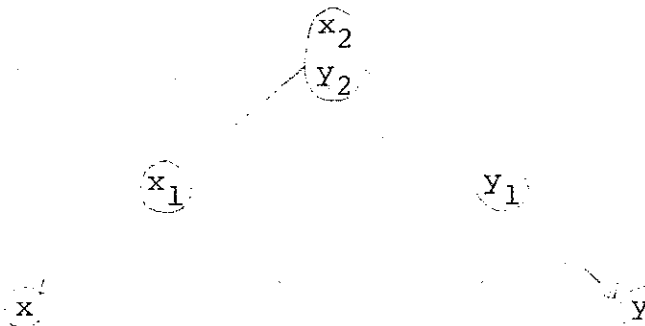
vs.

b), c)

difference in articulation

difference in selection

ad (2) Systemisk regulering kan opfattes som kompensation
for (1):

- a) phonetics: circular shifts
- b) grammar: mindre distinkte, hyppige former/paradigmer
erstattes af mere distinkte, hyppige (fra
leksis) (funktionel redressering)
- c) leksis: the remedying of homonymy and polysemy

ad (3) spiller en rolle i alle forandringer.

Kontakt bestemmer om overgangen fra x til y (eller
 $x_2 \longrightarrow y_2$) skal ske

- a) gradvist eller
- b) pludseligt

Kontakt er også den direkte årsag til, at man skelner
mellem:

- a) regionale
- b) sociale   dialekter

ad (4) falder lidt uden for, idet man ofte ikke kan skelne
ekstrasystemiske fra ekstralingvistiske faktorer (jf.
p. 7: ". . . everything that is extralinguistic must
also, in a strictly literal sense, be extrasystemic"
(sml. også eks. 2, p. 7)).

SYNTESE: De tre hovedkategorier kan forklare ALLE sprogudviklinger (overgangen fra "variant" til "change") enten

-alene eller

-kombineret

hvis man samtidig inddrager 4), "there remains no room for scepticism" (p. 177).

Et sprog berøres af/berører:

- I : Individuer - dækkes ind af - VARIATIONS (push chain)
- II : Systemer - dækkes ind af - SYSTEMIC REGULATION (drag chain)
- III : Kontakt - dækkes ind af - CONTACT
- (mellem systemer) (mellem individer)
- IV : Andre påvirkninger: EKSTRALINGISTIC FACTORS

Som et forsøg på at applicere Samuels's teori følger som eksempel en fremstilling af udviklingen fra oht. til mht., hvilken afspejler overgangen fra syntetisk til analytisk sprogstruktur; i naturlig forlængelse af foranstående behandling af substantiverne, vil også her substantivernes fleksion blive behandlet.

I oht. realiseredes som nævnt kasus/numerus-informationen samlet; i mht. opgives dette princip³⁸, idet sg. her er umarkeret, mens pl. er realiseret i forskellige allomorfer:

Eks.:

<u>tag</u>	<u>tage</u>	(-e)
<u>kalb</u>	<u>kelbir</u>	(-ir)
<u>gast</u>	<u>geste</u>	(-e)
<u>kraft</u>	<u>krefte</u>	(-e)
<u>wort</u>	<u>wort</u>	(-Ø)
<u>zunge</u>	<u>zungen</u>	(-n)

↑
num. -fleksiv

I mht. findes der kun få kasus-fleksiver - hvilke fremgår af følgende oversigt:

-es / -e	: gen.,sg.	(mask.-neut.)
- e / -Ø	: dat.,sg.	(mask.-neut.)
ë e	: gen./dat.,sg.	(fem.)
-en / -n	: akk.,sg. - gen./dat.,sg. - dat.,pl.	(mask.-neut.fem.)

Homonymien er altså i mht. særdeles omfattende (hvilket iøvrigt bekræfter den for got./oht. opstillede tese om tiltagende reduktion yderligere); hertil kommer, at de fleste pl.-allomorfer er homonyme med kas.-allomorfer, eneste undtagelser er pl.-allomorfet -er, der alene indicerer numerus, og kas.-allomorfet -es(gen.,sg.), som ikke konkurrerer med noget pl.-allomorf. Denne omsiggrubende homonymi kompenseredes der for ved inddragelse af bestemt/ubestemt artikel, pronomener og/eller adjektiv.

Ovenstående belyser i meget korte træk udviklingens "wie"; i relation til (Samuels:82f.) skal her skitseres udviklingens "warum" (der tages dog ikke hensyn til faktoren, kontakt, idet der ikke gøres rede for den komplekse selektionsproces (jf. kap.6)). Samuels's forklaring forener to ældre teorier, som stod i modsætning til hinanden.

Neogrammatikerne forklarede overgangen fra syntetiske til analytiske former som en "drag-chain"-proces, idet de havde de følgende udviklingstrin:

- (1) de fonetiske love forårsager tab af endelser, synkretismer, hvilket skaber
- (2) et behov for nye former

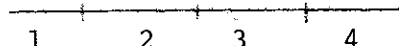
Den funktionelle skole opponerede mod denne teori og baserede deres forklaring på en "push-chain"-proces:

- (1) nye perifraser indføres (årsag: "Streben nach grösserer Deutlichkeit" (Samuels (1972:81)),

(2) endelser forsvinder (ikke som følge af fonetiske love (jf. neogrammatikkerne), men) fordi de mister deres funktion, og først derefter

(3) opstår et behov (for de allerede indførte nye former (se nedenfor)).

Samuels's forklaring baserer ikke på enten "push-chain" eller "drag-chain"³⁹, men på både-og og dokumenterer, at "all changes entail a combination of mechanical(...) and functional factors, though either may predominate." (p.138f.).

Forklaringen følger i 4 trin (omt. mht.)

Trin 1: I oht. var, som deskriptionen viste, de flekterede former normen. Pronominer og adjektiver var samtidigt eksistente, disse tjente dog ikke primært til indikation af kasus, numerus, genus, men havde kun emphatisk karakter. Imidlertid må deres blotte eksistens implicere, at de påvirkede fleksionssystemet - som en "push.chain"-proces, i.e. de søgte at skubbe de flekterede former ud.

Trin 2: Her opstår et behov for nye former, for systemisk regulering, idet fleksivernes form og funktion afsvækkedes som følge af

(a) fonetisk nedslidning (udtrykssiden), hvilken ikke mindst skyldtes, at den germanske ordaccent koncentreredes på rodstavelsen,

(b) ekstension af endelsernes funktion (indholdssiden) med en devaluering af informationsindholdet til følge.

Både (a) og (b) forårsager

(c) synkretismer.

Behovet for nye former dækkes ind ved "intake" fra leksis, idet pron., adj. grammatiseres ("drag-chain"). Også på dette trin er de gamle, umærkede former og de nye, markerede

former sameksistente, og endnu er i de fleste kontekster de umarkerede former utilstrækkelige, i.e. for bevarelse af informationsniveauet; umarkerede former + markerede former i en given kontekst tjener kun til at opretholde den normale redundans.

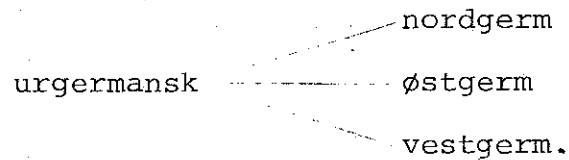
Trin 3: Ekstensionen af de umarkerede former og den deraf følgende homonymi bevirker ambiguitet, hvorfor de nye markerede former bliver mere og mere nødvendige/almindelige (atter "drag-chain"), mens de flekterede former efterhånden opgives ("push-chain" begynder).

Trin 4: På dette trin indiceres kasus, numerus, genus ved artikel, pronomer og/eller adjektiv og kun i sjældne tilfælde ved fleksiver ("push-chain" fortsat); som det fremgik ovenfor er der i mht. bevaret enkelte rester af umarkerede former - "a result of conservatism and inertia" (Samuels(1972:83)). Det skal endvidere bemærkes, at netop de mest distinktive endelser bevaredes - jf.v.Polens(1972:51): "Als Kasusmorpheme sind also im (späten-KR) Mhd. nur noch die Konsonanten -s und -n relevant, während das nicht mehr als Unterscheidungsmerkmal fungierende -e der Endungen nur noch eine bei bestimmten Lexemen übliche Stammerweiterung darstellt,..." Den tiltagende devaluering af endelsernes funktionelle værdi implicerer behovet for systemisk regulering (limitering, differentiering⁴⁰), de gamle former opgives⁴¹, og visse varianter selekteres og får systemisk status.

Ovenstående er et eklatant eksempel på overgang fra "variant" til "change"; det fremgår tydeligt, hvorledes balancen holdes mellem det mekaniske og det funktionelle, ved en funktionel redressering overtages endelsernes funktion af grammatiserede leksikalske midler.

Anmærkninger.

1) Tredelingen

er meget almindelig, dog især i lidt ældre - ofte tysk-sproget - litteratur.

- 2) Denne grafiske fremstilling anvendes for at undgå kontamination med stamtræsteoriens fremstillinger.
- 3) Vigtigste kilde til goternes historie er Jordanes's: "De origine actibusque Getarum" (forfattet 551).
- 4) Spørgsmålet om det etymologiske slægtskab mellem goter og Gotland er ikke entydigt afklaret - jf. Nielsen(1979:37).
- 5) Herværende beskrivelse baserer på denne dialekt, for så vidt som dette er tilfældet i den autoritative oht. grammatik; Braune/Eggers(1975), sml. p. 6: "In diesem Buch wird, soweit es nicht auf andersartige Überlieferung ankommt, die ostfränk. Sprache des ahd. Tatian (um 825) zugrunde gelegt."
- 6) En egentlig skriftlig overlevering sætter først ind efter 750.
- 7) I got. kan stammedannende suffiks erkendes i akk./dat., pl. (dagans, dagam (a-st), gibōs, gibōm (ō-st), anstins, anstim (i-st)): i den vokaliske dekl. samt i alle former i den konsonantiske dekl. undtagen nom., sg. og dat., pl. I oht. er det stammedannende suffiks ikke mere "erkennbar". I mht. opgives kriteriet som oftest, da den differentierede fleksion nivelleres som følge af afsvækkelsen af fuldvokalerne (a, i, o, u) til -e; der indføres her den til nht. overførte skelnen mellem stærk/svag dekl.
- 8) I de tilfælde, hvor der ikke hersker entydighed i para-

digmet, etableres denne først gennem konteksten.

- 9) Sml. Krahe (1969:§14): "Schon im Idg. waren neutrale i-Stämme beim Substantivum nicht häufig; im Germ. sind nur noch wenige Reste erhalten. Das Got. und An. (Altnordische-KR) kennen überhaupt kein Beispiel."
- 10) Braune/Eggers (1975:§197): "Die Bildesilbe -ir wurde dann (i.e. efter at alle sg.-former var overgået til a-st -KR) als Pluralzeichen aufgefasst und auf andere Neutra übertragen." Jf. hertil Samuels's foreløbige forklaring af "the step from variant to change": "the variant is misunderstood as an acceptable form (or reinterpreted) by the hearer, and, when this has happened often enough and been subsequently imitated, it ceased to be merely part of parole (....) and is accepted into langue(...)." (p. 10).
- 11) kelbir er en frankisk pl.-form - se Braune/Eggers (1975:§197).
- 12) For en anden teori om in-stammernes oprindelse - se Krahe (1969:§30).
- 13) Jf. dog Krause (1963:§132,3c), hvor det hedder, at disse verbalabstrakta "flektieren im Sing. durchweg als i-Stämme, zeigen dagegen im Pl. Wechsel von i- und ō-Stämme."
- 14) De i got. konsonantisk deklinerede burg og brust overgår "schon im 9. Jh." (Braune/Eggers 1975:§243) til i-dekl.
- 15) O = Otfrid
- 16) hērisāri er en ja-stamme, se Braune/Eggers (1975:§200), men deklinationen er som nævnt identisk med de rene a-stammers.
- 17) O = Otfrid
T = Tatian
- 18) Disse substantiver samles ofte under betegnelsen "Verwandtschaftsnamen".

- 19) Se Krause(1963:§142, anm.1):"Das Wort fadar ist in unserer gotischen Überlieferung nur einmal bezeugt..."; i stedet anvendes atta. Anm.2:"Das altererbte Wort für Mutter ist uns für das Gotische überhaupt nicht bezeugt, dafür stets áiþei..." (īn-st) - jf. oht. fuotar-eidī "Amme", mht. eidē "Mutter".
- 20) Se også Braune/Eggers(1975:§220a):"Die u-Deklination, die im Gotischen noch lebendig war..., hat in den westgerm. Sprachen ihre Geltung verloren und ist im Ahd. nur in spärlichen Trümmern erhalten."
- 21) Substantivet lustus er i got. en mask. u-st, i oht. derimod en fem. i-st; i den got. u-st flodus "ist das Geschlecht (ungewiss)"(Krause 1963:§134,anm.3), i ordfortegnelsen angives mask. eller fem. (p. 277); også dette substantiv er i oht. en fem. i-st.
- 22) Parantesen angiver, at konsonantisk dekl. ved disse substantiver kun er bevaret i enkelte kasus.
- 23) Som nævnt forsvinder de neutrale i-stammer i udviklingen til got./oht.; substantivet meri's oprindelige tilhørsforhold til i-st viser sig dog endnu i oht., i.e. i dat., sg., hvor i-stammens endelse er bevaret.
- 24) Hvorfor omlyden ikke ses i got. forklarer Rösel(1962) således:"Wegen seiner Absonderung und seines frühen Unterganges wurde das Gotische nicht von der Umlaut betroffen." (p. 77).
- 25) Som overordnet faktor for denne udvikling må antages "the principle of least effort" - jf. appendiks.
- 26) Når i dette skema alle klasser inddrages, sker det for at gøre billedet mest muligt klart:
- 27) Med reference til skema 1 kan det anføres, at nom./akk., sg./pl. har i got.: 9 Ø - allomorfer
i oht.:25 Ø - allomorfer

Sml. i denne forbindelse Samuels's eksempel på homonymi/synkretisme: "In late OE (Old English - KR) the lack of distinction between the nominative and accusative in strong masculine and neuter nouns provided a model for the levelling of those cases in feminine nouns,..." (p. 56).

- 28) I mht. er homonymien endnu mere udbredt som følge af fuld-vokalernes (a,i,o,u) afsvækkelse til -e; således er i mht. kun -s (gen.,sg.) og -n (dat.,pl.) relevante som kasusmorfer. Til eksemplificering opstilles paradigmerne for

oht. tag og mht. tac:

nom.	tag_	tac_
akk.	tag_	tac_
gen.	tages	tages
dat.	tage	tage
nom.	taga	tage
akk.	taga	tage
gen.	tago	tage
dat.	tagum	tagen

Som compensation for de manglende kas.-num.-morfer begyndte man i mht. at anvende f.eks. demonstrative pronominer som attribut til substantivet; disse mistede efterhånden deres demonstrative funktion og blev til - som det ses i nht. - artikel, angivende genus, numerus, kasus - jf. Gerdes/Spellerberg(1972:63): "Die ursprünglich rein deiktische Funktion dieses Pronomens ist im Deutschen schon weitgehend verlorengegangen: das einfache Demonstrativum wird einmal -....- als best. Artikel, zum anderen als Relativpronomen verwendet."

For denne udvikling fra oht. til mht. jf. iøvrigt appendiks.

- 29) Afsluttende vil der blive givet en sammenfatning af Samuels's teori, i.e. omfattende alle tre aspekter.

- 30) Samuels udelukker den ekstralingvistiske faktor ("culture", "progress in knowledge", "changing fashions" - jf. p. 2), idet han antager oppositionen ekstralingvistisk <intralingvistisk som aksiomatisk.
- 31) Jf. Hansen/Nielsen(1980:15).
- 32) Jf. Samuels(1972:55): "...grammatical extensions may be identified with what historical linguistics have usually called 'analogy'".
- 33) For eksempler på ekstension i grammatikken - se Samuels (1972:56f.). Det viser sig her, at især "lack of distinction" forårsager ekstension; endvidere skal fremhæves det kvantitative aspekt, i.e. at "the commoner (form, paradigm, ord - KR) may oust the rarer." (p. 56).
- 34) Opmærksomheden henledes på, at forholdet mellem de to systemiske faktorer ikke er afklaret - sml. Hansen/Nielsen (1980:19): "... skellet mellem limitering og differentiering (er) ikke altid entydigt..." Hidtil er, tilsyneladende fejlagtigt, differentieringsprocessen oftest blevet inddraget i årsagsforklaringen.
- 35) Egen understregning i begge citater.
- 36) Jf. Hansen/Nielsen(1980) - systemet indeholder "mulige kombinationer af funktionelle størrelser, som sprogbrugeren endnu ikke har udnyttet." (p. 20).
- 37) Sml. indledningen om grupperingen af de germanske sprog; eksempelvis påviser J. Schmidt i sin bølgeteori flere ligheder mellem sprog, der ligger geografisk nært, end mellem sådanne, der ligger fjernt fra hinanden.
- 38) Sml. dat.,pl.: oht.: tag -um mht.: tag -e -n
kas./num. num.kas.
- 39) Jf. hertil det p. 67 formulerede "central problem in the history of both lexis and grammar": "is it the availa-

bility (for mechanical, extralinguistic or extrasystemic reasons) of new forms that causes the shift, by differentiation from them, of older forms? Or is it the prior shift of the old form to a new meaning (by extension and limitation) which creates the need for a new form?" ("push-chain" eller "drag-chain" ?).

- 40) Til spørgsmålet om, hvorvidt endelsernes tab af kasusfunktion er en limiterings- eller en differentieringsproces - se Hansen/Nielsen(1980:19).
- 41) Rester af kombinationen: markeret form + umarkeret form (eks: gen., sg.: des tages, hvor artikel + fleksiv -es danner et diskontinuerligt morfem) indicerer, hvorledes grammatikken stadig sikrer redundans - jf. Samuels(1972: 28): "This (the system - KR) requires stability of functional units which are discrete in form yet overlap sufficiently in function to provide a margin of redundancy."

Forkortelser.

abl.	=	ablativ
adj.	=	adjektiv
akk.	=	akkusativ
adv.	=	adverbium
dat.	=	dativ
dekl.	=	deklinations
fem.	=	femininum
gen.	=	genitiv
germ.	=	germansk
got.	=	gotisk
idg.	=	indogermansk
instr.	=	instrumentalis
lat.	=	latin

lok.	=	lokativ
mask.	=	maskulinum
mht.	=	middelhøjtysk
neut.	=	neutrum
nht.	=	nyhøjtysk
nom.	=	nominativ
oht.	=	oldhøjtysk
pl.	=	pluralis
pron.	=	pronomen
sg.	=	singularis
st.d.s.	=	stammedannende suffiks

Anvendte tegn.

I tekst:

_____	anvendes ved angivelse af former
" "	angiver den nyhøjtyske form (eks: <u>daupeins</u> "Taufe")

I skema:

	da formerne er fremhævet her understreges de ikke,
_____	fremhæver derimod fleksivet (eks: <u>anstins</u>)
-/ -	angiver omlyd i rødstavelse (eks: <u>ensti</u> / Gäste)

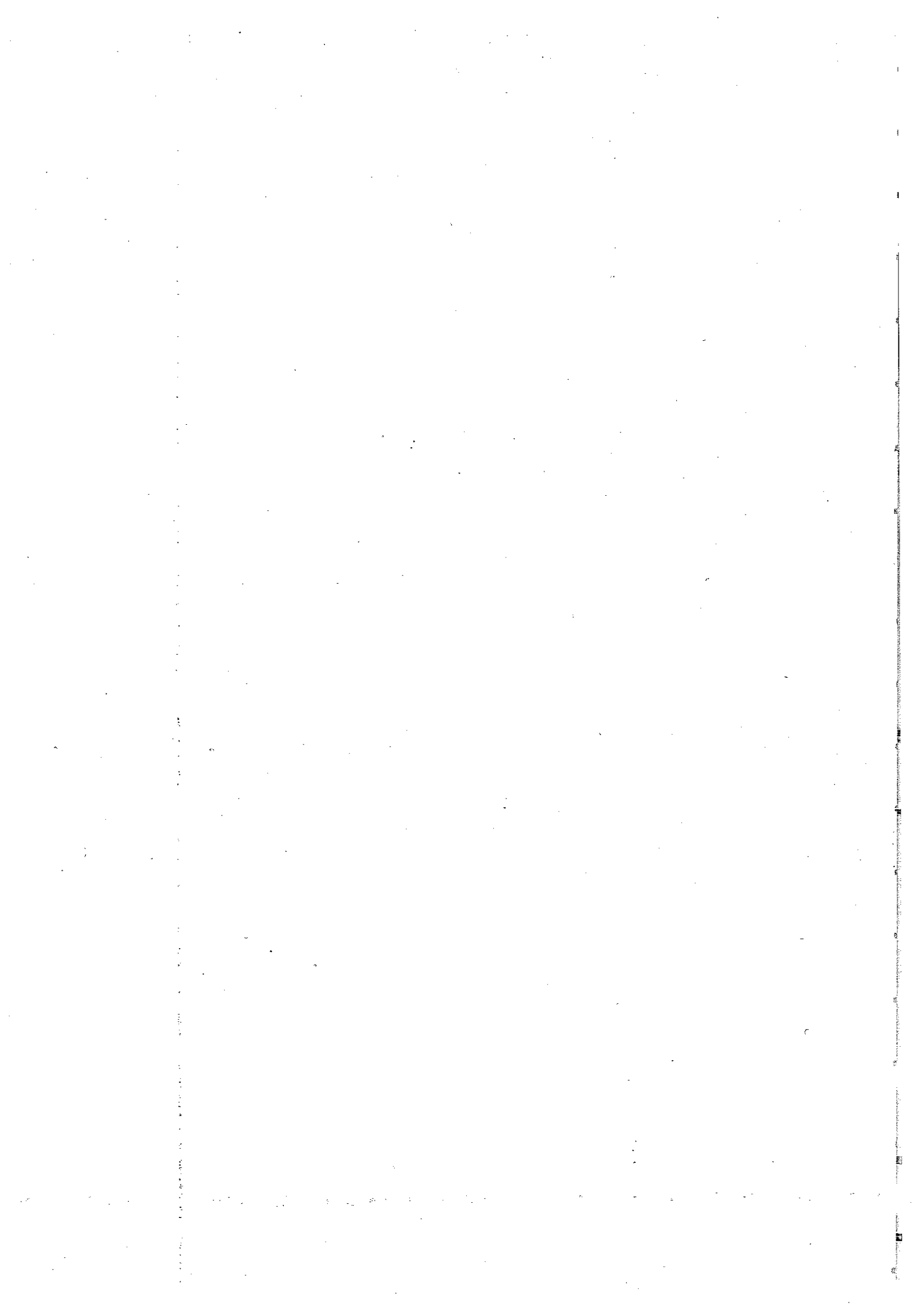
Bibliografi.

- Bach, A. (1965): Geschichte der deutschen Sprache. Heidelberg, 1965.
- Bettelhäuser, H.J. (1976): Studien zur Substantivflexion der deutschen Gegenwartssprache. Heidelberg, 1976.
- Braune, W./Ebbinghaus, A. (1961): Gotische Grammatik. Tübingen, 1961¹⁶.
- Braune, W./Eggers, H. (1975): Althochdeutsche Grammatik. Tübingen, 1975¹³.
- Coetsem, F. von (1970): "Zur Entwicklung der germanischen Grundsprache." I: Kurzer Grunriss der germanischen Philologie

- bis 1500, bd.I. Udg. Schmitt, L.E. Berlin, 1970. 1-93.
- Dal, I. (1971): Untersuchungen zur germanischen und deutschen Sprachgeschichte. Oslo, 1971.
- Gerdes, U./Spellerberg, G. (1972): Althochdeutsche - Mittelhochdeutsche Grammatik. Frankfurt am Main, 1972.
- Hansen, E./Nielsen, H.F. (1980): Uregelmæssigheder i moderne engelsk. Odense, 1980.
- Hermann, P./Moser, H./Schröbler, I. (1975): Mittelhochdeutsche Grammatik. Tübingen, 1975.
- Keller, R.E. (1978): The German Language. London/Boston, 1978.
- Kienle, R. von (1969): Historische Laut- und Formenlehre des Deutschen. Tübingen, 1969².
- Krahe, H./Meid, W. (1969) Germanische Sprachwissenschaft. Berlin, 1969⁷.
- Krahe, H./Seebold, E. (1967): Historische Laut- und Formenlehre. Heidelberg, 1967².
- Krause, W. (1963): Handbuch des Gotischen. München, 1963².
- Marchand, J.W. (1970): "Gotisch." I: Kurzer Grundriss der germanischen Philologie bis 1500, bd.I. Udg. Schmitt, L.E. Berlin, 1970. 94-122.
- Markey, T.L. (1976): Germanic Dialect Grouping and the Position of Ingveonic. Innsbruck, 1976.
- Maurer, F. (1952): Nordgermanen und Alemannen. Bern/München, 1952³.
- Nielsen, H.F. (1976): "A List of Morphological and Phonological Parallels between North and West Germanic." I: Acta Philologica Scandinavica 31 (1976), 96-116.
- Penzl, H.L. (1972): Methoden der germanischen Linguistik. Tübingen, 1972.
- Polenz, P. von (1972): Geschichte der deutschen Sprache. Berlin, 1972.
- Rösel, L. (1962): Die Gliederung der germanischen Sprachen. Nürnberg, 1962.

- Samuels, M.L. (1972): Linguistic Evolution. Cambridge, 1972.
- Schmidt, L. (1969): Die Ostgermanen. München, 1969².
- Schmidt, W. (1967): Deutsche Sprachkunde. Berlin, 1967.
- Schmidt, W. (Udg.) (1970): Geschichte der deutschen Sprache.
Berlin, 1970².
- Schwarz, E. (1951): Goten, Nordgermanen, Angelsachsen. Bern/
München, 1951.
- Sonderegger, S. (1970): "Althochdeutsche Sprache." I: Kurzer
Grundriss der germanischen Philologie bis 1500, bd.I.
Udg. Schmitt, L.E. Berlin, 1970. 288-346.
- Sperber, H. (1968): Geschichte der deutschen Sprache. Berlin, 1968.
- Szemerényi, O. (1970): Einführung in die vergleichende Sprach-
wissenschaft. Darmstadt, 1970.
- Wrede, F. (1924): "Ingwäonisch und Westgermanisch." I: Zeitschrift
für deutsche Mundarten, (1924), 270-283.

Ellen Holt-Jensen

Pronominalendelser i gotisk og oldhøjtysk.

1. Indledning.

Ved at betragte paradigmerne for dem. pron. i de 2 germanske sprog gotisk og oldhøjtysk¹ får man øje på forskellige bemærkelsesværdige punkter.

Selvom de 2 sprog begge er germanske, afviger paradigmerne på flere måder fra hinanden. Indtrykket af disse afvigelser forstærkes, hvis man inddrager interr. pron. og det stærke adjektivs pronominalendelser.

Adjektivets endelser er delvis nominale, delvis pronominal. De nominale endelser er ældst, er oprindelige, men Hirt² slår fast, at den pronominal flexion begyndte at trænge ind allerede i idg. (Hirt 1932:85).

Pronominalendelserne er altså yngst. De er en ny påvirkning, som går fra pronominet til adjektivet. Har adjektivet først antaget en pronominal endelse, vil det ikke straks "følge med udviklingen", selvom det tilsvarende pronomener udvikler sig videre. Her må først finde en ny påvirkning sted. Hvis man har et st. adj. med pronominalendelse og et pronomener

---

1. Af praktiske grunde behandler jeg i denne opgave kun got. og oht.. Andre sprog inddrages kun i det omfang, det er nødvendigt for at forklare got. og oht.

2. H. Hirt. Handbuch des Urgermanischen, Bd. 2. Heidelberg 1932.

i samme køn, tal og kasus, som ikke stemmer overens (hvor pron.'s stammevokal og vokalen i adj.'s endelse ikke svarer til hinanden), må man slutte, at adj. suffixet er udtryk for en ældre form, at pron. altså tidligere har haft den pågældende vokal, men har udviklet sig videre til den nuværende form.

Igennem hele opgaven går jeg ud fra, at adj. afspejler en ældre form i de tilfælde, hvor vokalen i pron. og adj. adskiller sig fra hinanden.

For interr. pron. gælder noget tilsvarende som for st. adj. Interr. pron. går oprindeligt tilbage til selvstændige stammer, men er senere til dels påvirket af dem. pron. Interr. pron. vil altså kunne afspejle ældre former af dem. pron. på samme måde som st. adj.

Jeg vil i det følgende forsøge at gøre rede for en mulig forklaring på de got. og oht. pronominalendelsers oprindelse og udvikling og deres indbyrdes forhold/påvirkning.

I min redegørelse vil jeg i vidt omfang benytte forskellige forskeres opfattelser som grundlag for egne betragtninger.¹

For at gøre opgaven så overskuelig som muligt, er den især samlet omkring 2 problemgrupper:

I Vokalismen i sing. mask. og neutr.

II -e-/-oi- vokalismen.

Netop disse 2 grupper viser sig at være mest interessante, når det gælder om at afsløre en vis sammenhæng mellem got. og oht.

---

1. Jeg har især benyttet H. Krahe + W. Meid, Germanische Sprachwissenschaft, Bd. 2. Berlin, 1969 og Ludwig Rüssel, Die Gliederung der germanischen Sprachen, Nürnberg, 1962.

2. Vokalismen i singularis maskulinum og neutrum.

Stiller man paradigmerne for de got. og de oht. dem. pron. i sg. mask. og neutr. overfor hinanden (se Tillæg I), vil man straks opdage, hvordan de 2 sprog skiller sig ud fra hinanden p.g.a. forskellig stammevokal.

Hvor got. overvejende har -a-, viser oht. i de fleste former et -e-.

Hvis interr. pron. og st. adj. inddrages, forstærkes dette indtryk. Det afgørende bliver så at finde en mulig forklaring på afvigelserne.

I dette tilfælde er det for overskuelighedens skyld lettest at gennemgå formerne én for én for derved at belyse problemet og evt. komme frem til en plausibel forklaring.

Rækkefølgen er den i tysk grammatik gængse.

Mask. nom. sg.:

	got.	oht.
dem. pron.	<u>sa</u>	<u>dër</u>
interr. pron.	<u>h̄as</u>	<u>(h)wer</u>
st. adj.	-	-/ <u>blinter</u> ¹

Den got. form sa går direkte tilbage til germ. ⁺sa, som er udgået fra en idg. stamme ⁺so. Got. må altså her være udtryk

-
1. Vandret streg (-) angiver, at der kun findes adj. former med nominalendelser. Disse har ingen interesse i denne sammenhæng og er derfor udeladt. Skråstreg (/) angiver, at der både findes former med nominalendelse og former med den her angivne pronominale endelse.

for en oprindelig form.

Hvad den oht. form dër angår, mener von Kienle (1969:189), at den også skal føres tilbage til den idg. stamme, men at den i germ. er tilført en forstærkende partikel -i, så udviklingen har set således ud: $^+sa + i > ^+se$.

Til sandsynliggørelse af en sådan udvikling anfører von Kienle, at os. og oe. i dem. pron. mask. nom. sg. har formen se.

I oht. er der i analogi til de oblikke kasus sket en omformning af forlyden til ^+the. Denne form belægges ved anførelse af oht. og mht. former dē, de, som forekommer af og til.

Den mest brugte oht. form er imidlertid dër, som i udlyd er omdannet efter 3. pers. pron. ër.

Nogle forskere mener, at oht. interr. pron. og st. adj. skulle være dannet ved lignende analogiseringer som ovenfor beskrevet ved dem. pron.

Da lat. imidlertid som interr. pron. har quis, vil det nok være nærliggende som H.Hirt (1932:80) at slutte, at oht. interr. pron. (h)wer går direkte tilbage til en idg. form $^+k^w is$.

Denne forklaring på oht. interr. pron. forhøjer sandsynligheden for analogidannelser i f.eks. dem. pron. mask. sg. Idet -e-formen har været den oprindelige i interr. pron., har tilbøjeligheden til e-analogiseringer i andre former været større.

Dette er selvfølgelig kun et lille punkt i argumentationen. e-analogiseringen er sket som følge af flere andre omstændigheder (ovenfor er bl.a. nævnt pers. pron. ër). En oht. interr.

pron. form, som viser direkte tilbage til idg. ⁺k^wis, kan altså medvirke til at forklare e- former i både dem. pron. dër og st. adj. blinter.

Det got. interr. pron. was kan evt. føres tilbage til idg. ⁺k^wos, som kan være en dubletform til ⁺k^wis, eller her kan være tale om en analogisering til -a- i dem. pron.

Mask. gen. sg.:

	got.	oht.
dem. pron.	<u>bis</u>	<u>des</u>
interr. pron.	<u>wis</u>	<u>(h)wes</u>
st. adj.	<u>(blindis)</u> ¹	<u>(blintes)</u>

Både den got. og den oht. form af dem. pron. kan umiddelbart føres tilbage til idg. ⁺te-so > germ. ⁺pes(a) (got. -i- svarer til oht. -e-), heraf altså lydret got. bis.

Her ses en form, som oprindeligt har -e- i oht., hvorfor flere af de andre former med -e- forklares som analogiseringer til netop denne.

En yderligere indikator for, at -e- er den oprindelige stammevokal, findes hos substantivernes a-deklinations, som i mask. gen. sg. har endelser, der svarer til dem. pron. stammen (jvf. f.eks. Prokosch 1939:233).

I substantivet findes i de tidlige overleveringer former med -e- i endelsen (f.eks. tages), som først senere, frem for alt i bayrisk, bliver til -a- (tagas) (jvf. Braune/Eggers 1975: 182).

¹ Disse aft. terminale endelser er de svares nærtliggende til de pronominale og er derfor anført i parentes.

-e- formen afspejles også i det st. adj.'s nominal-/pronominalendelser blintes.

Også -e- i interr. pron. (h)wes er udtryk for en oprindelig stamme, idet dette pron. føres direkte tilbage til idg.

⁺k^weso.

-e- i mask. gen. sg. står således meget stærkt, da de pågældende former må antages at være oprindelige eller i hvert fald meget gamle. Det må derfor anses for rimeligt at forklare andre -e- former som analogiseringer til disse.

Mask. + neutr. dat. sg.:

	got.	oht.
dem. pron.	<u>banma</u>	<u>demu</u>
interr. pron.	<u>Wamma</u>	<u>(h)wemu</u>
st. adj.	<u>blindamma</u>	<u>blintemu</u>

Her ses i alle 3 ordklasser got. -a- og oht. -e-, og de fleste forskere slutter deraf, at der har været tale om forskelligt valg af dubletformer i idg. got. < ⁺to-sm-ē, oht. < ⁺te-sm-ō (således bl.a. Krahe 1969:62).

Idet man forudsætter en sammenhæng mellem st. adj. og pron. forstyrres denne opfattelse af den gamle alemanniske st. adj. form. aspanstīgamu, som bl.a. Braune/Eggers nævner (1975:217).

På baggrund af denne form kan man mene, at oht. har haft pronominer med vokalen -a- svarende til de got., og begge sprog må således som udgangspunkt have haft en idg. form

⁺to-sm-ē.

De oht. former i mask. og neutr. dat. sg. må altså være sekundære, fremkommet ved analogidannelser først og fremmest til gen. dem. pron. des.

Mask. akk. sg.:

	got.	oht.
dem. pron.	<u>pana</u>	<u>dën</u>
interr. pron.	<u>wana</u>	<u>(h)wenan, wen</u>
st. adj.	<u>blindana</u>	<u>blintan</u>

Her føres den got. form tilbage til idg. ⁺to-m > germ. ⁺pan + en idg. partikel -om > got. pana.

Rösel slår fast, at oht. også må have haft denne partikel, da formen ellers var blevet til ⁺tha (oht. har jo udlyd -n).

Udlydende -m svandt ind, hvis "es nicht einst gedeckt gewesen war" (Rösel 1962:12).

En form ⁺pan-om kan meget vel være blevet til ⁺than, dën, mens formen uden partikel ⁺pan ville udvikle sig til ⁺tha.

Hvad forskellen i vokal angår, opfatter de fleste forskere -e- i oht. som en analogidannelse til gen. formen des.

Går man ud fra, at der består en sammenhæng mellem dem. pron., interr. pron. og st. adj. som beskrevet i indledningen, tyder den ældre form af interr. pron. (h)wenan (som må opfattes som en analogi til st. adj. blintan) mod senere wen på, at der har fandtes en oprindelig eller i hvert fald tidlig form af dem. pron. med -a-, ⁺than. Det st. adj. blintan peger altså i samme retning, og man må her slutte, at got. og oht. har haft samme udgangspunkt : germ. ⁺pan-om.

-e- i dem. pron. må altså være sekundær, dannet i analogi til

gen. formen des.

Neutr. nom. + akk. sg.:

	got.	oht.
dem. pron.	<u>pata</u>	<u>da₃</u>
interr. pron.	<u>wa</u>	<u>(h)wa₃</u>
st. adj.	-/ <u>blindata</u>	-/ <u>blinta₃</u>

De fleste forskere fører både den oht. og den got. form af dem. pron. tilbage til germ. ⁺pat < idg. ⁺to-d, men mener at den got. form i germ. tilførtes den idg. partikel ⁺-om, som også forekommer i mask. akk. sg. Udviklingen har altså været som følger:

idg. ⁺to-d > germ. ⁺pat > oht. da₃
 idg. ⁺to-d > germ. ⁺pat + -om > got. pata

-t- er i den oht. form blevet forskudt til -₃₃ (ved den høj-tyske lydforskydning) og derefter forenklet til 3, fordi det står i udlyd.

Got. interr. pron. er dannet uden artikel, derfor den forkortede form wa mod dem. pron. pata.

Neutr. instr. sg.:¹

1. Hverken i got. eller i oht. er instr. meget brugt, og den falder i det hele taget uden for denne sammenhæng, derfor nævnes den kun i en note.

	got.	oht.
dem. pron.	<u>be</u>	<u>diu</u>
interr. pron.	<u>we</u>	<u>(h)wiu</u>

Den got. form be svarer helt til den idg. instr. ⁺tē, mens den oht. diu kan føres tilbage til idg. ⁺tiō > germ. ⁺pio, der svarer til instr. hos substantivernes a-deklination, f.eks. tagu.

Sammenfatning.

Sammenfattende må man slå fast, at vokalen -e- i de oht. dem. pron. de fleste steder er dannet sekundært.

Oprindeligt eller i hvert fald meget tidligt har vokalen været -a- både i oht. og got. (undtagen i gen. mask., som har got. -i-, oht. -e-).

Formerne kan for begge sprogs vedkommende i stort omfang føres tilbage til samme oprindelse, og forskellen må defineres som det oht. sprogs udskillelse p.g.a. en udvikling bort fra det oprindelige.

Gotisk har bevaret den oprindelige vokal, mens oht. har udviklet nye paradigmer med den nye vokal -e- og her øvet en vis indflydelse på os., som også i stor udstrækning har -e-.

3. -e-/-oi- vokalismen.

Stilles fem. sg. og alle køn pl. af dem. pron. (her ses i stor udstrækning sammenfald af former) overfor hinanden (se Tillæg II), springer igen en forskellighed i vokalen i øjnene.

I det oht. ses næsten udelukkende -e- former. Disse findes også i got. (vi går her ud fra, at got. -i- svarer til oht. -e-), men desuden har got. også nogle former med vokalen -ai-, som bliver særlig interessante ved inddragelse af st. adj.. Her har got. nemlig udelukkende pronominalendelser med vokalen -ai-.

Således ses -e- overfor -ai-,¹ og jeg vil i det følgende forsøge at finde den/de oprindelige former.

Der kan ikke herske tvivl om, at der på visse punkter må være tale om en udvikling bort fra den oprindelige eller blot tidlige form.

Ved betragtning af got. fem. gen. sg. og gen. pl. alle køn ses i dem. pron. former med -i- (altså oprindeligt -e-):

pizōs (fem. sg.)   pizē (mask. + neutr. pl.)   pizō (fem. pl.)

hvorimod der ved st. adj. optræder -ai- former (oprindeligt -oi-):

blindaizōs   blindaizē   blindaizō

Jvf. min opfattelse af forholdet mellem pron. og adj. (se indledningen) kan man deraf slutte, at -ai- er udtryk for den ældste stammevokal, måske den oprindelige.

Der må altså på got. have fandtes en gen. form: ⁺baizōs, -ē, -ō, som senere har fået vokalen -e- (got. -i-).

Dat. pl. formen i got. baim peger ligeledes i denne retning.

Denne form føres af mange forskere direkte tilbage til idg.

⁺toi-mis, som nok har været den oprindelige stamme i pl. paradigmet. Dette spørgsmål vil jeg vende tilbage til senere.

-e-/-oi- problemet samler sig omkring genitiv- og dativformerne i fem. sg. og genitivformerne i pl. alle køn (sidstnævnte former har sammenfald), og jeg vil forsøge at belyse

---

1. -ai- var på idg. -oi-. derfor tales om -e-/-oi- vokalismen.

problemet ud fra Krahes fremstilling.¹

Krahe tager sit udgangspunkt i pluralis og mener, at fem. sg. dat. + gen. under indflydelse fra pl. har dannet dobbeltformer. Han forestiller sig følgende former på germ.:

fem. gen. sg.	fem. dat. sg.	pl. gen.
<u>+be-z-ōz</u>	<u>+be-z-āi</u>	<u>+be-z-ō(m)</u>
<u>+pai-zi-ōz</u>	<u>+pai-zi-āi</u>	<u>+pai-z-ō(m)</u>

Man må gå ud fra, at -oi- var det oprindelige i pl. og -e- oprindeligt i sg. Til sandsynliggørelse af denne fordeling anfører von Kienle følgende former (1969:190):

For sg.:

gen. fem. oind. tasyāh < idg. +te-si-ās

i sg. altså pronominalstammen +te-.

For pl.:

Oind. tešām, obulg. těchŭ, oprøj. s-teison < idg.

+toi-sōm

altså en pl. stamme +toi-.

Alt i alt må man med temmelig stor sikkerhed slå fast, at idg. har haft sg. pron. med stammen -e- og pl. former med -oi-.

Et eksempel på den oprindelige pl. form -oi- findes i got.

dat. pl. þaim, som kan føres tilbage til den idg. stamme

+toi-mis > germ. +pai-miz.

1. Krahe II (1969:63ff). Rösler går også ud fra denne fremstilling (1962:23ff).

Den oht. form dēm kan føres tilbage til samme stamme ⁺toi-mis. -e- er fremkommet p.g.a. den almindelige lydudvikling og den ubetonede stilling. Diftongerne -ea-, -ia-, -ie- er dannet sekundært.

For nu at vende tilbage til Krahe og hans opstillede række af dobbeltformer: Han mener, idet han slutter ud fra overleverede former af dem. pron., at got., oht. og os. har valgt rækken af former med -e-, mens on. og oe. går tilbage til rækken med -oi-.

Det virker meget sandsynligt, at oht. skulle gå tilbage til -e- formrækken. Her viser dem. pron. og adj. nemlig overensstemmelse, hvor dem. pron. har -e-, har adj. det også. I oht. ses slet ingen spor af -oi- former. De kan have været der og senere være omdannet til -e-, men da de ikke kan påvises, må man foreløbig gå ud fra, at -e- i oht. er oprindeligt.

Heller ikke os. viser noget sted -oi- og må derfor umiddelbart antages at føre direkte tilbage til -e- rækken.

I got. ser det derimod anderledes ud, idet der her i st. adj. i modsætning til dem. pron. optræder -oi- (got. -ai). Som beskrevet i indledningen må man deraf slutte, at got. tidligere har haft en dem. pron. form: ⁺paizō.

Man kunne derfor mene, at got. har valgt udelukkende at benytte -oi- rækken mod oht. -e-. Der ville da oprindeligt have været got. dem. pron. med -oi- (-ai). Efter dannelse af adjektivets pronominal endelser med dette -oi- suffix skulle dem. pron. da have undergået en forandring/ udvikling til -e-.

Skulle denne hypotese vise sig at slå til, ville der altså være tale om, at oht. og got. havde valgt forskellige

germ. dubletformer: oht. med -e- vokalisme og got. med -ai-.

De on. og oe. former kan ikke bruges umiddelbart i denne argumentation. I dem. pron. viser de ganske vist vokalen -oi-, men hos adj. er stammesuffixet i disse sprog synkoperet. Det hedder f.eks. i gen. pl. on. spakra og oe. gōdra.

Det er altså umuligt at afgøre, om det har heddet +spakeira eller +spakera, +gōdāra eller +gōdera.¹

Rösel mener imidlertid i forbindelse med det deiktiske dem. pron. at kunne påvise, at on. og oe. har haft -e- former (1962:24) i hvert fald i fem. gen. sg.

Han anfører forskellige former som bevis for denne påstand, f.eks. oe. bisse, vestnordisk bessar.

Indtil nu er billedet temmelig broget, men Rösel mener at kunne stille -oi-/-e- formerne for de forskellige sprog op som følger.

Formerne i parentes er "mit einiger Sicherheit erschließbar" (Rösel 1962:25).

got.	on.	oe.	os.	oht.
<u>+pezōs</u>	(<u>+peziōs</u>)	(<u>+peziōs</u>)	<u>+pezōs</u>	<u>+pezōs</u>
(<u>+paizōs</u>)	<u>+paizōs</u>	<u>+paizōs</u>		

De os. og oht. former kræver ikke mange kommentarer. Man må her blot konstatere, at -oi- ikke kan påvises og evt. fremsætte den formodning, at sådanne former aldrig har fandtes i de 2 sprog.

1. -oi- bliver på on. -ei-, på oe. -ē-.

Hvad det on. og det oe. angår, kan man med temmelig stor sikkerhed slå fast, at der i tidens løb har været 2 forskellige former, både ⁺peziōs og ⁺paizōs.

Man kan formode, at begge varianter har været brugt side om side indtil dannelsen af det deiktiske dem. pron. på grundlag af -e- rækken.¹ Man kan meget vel forestille sig, at brugen af dem. pron. med -e- derfor er forsvundet og -oi- formerne blevet de eneste i funktionen som dem. pron.

I forbindelse med de got. former kan man formode, at der også har eksisteret både -oi- og -e- former ved siden af hinanden, og at -oi- rækken (got. -ai-) har virket på adj. endelserne.

Gotisk kan her have været under indflydelse af on. og oe., som jo begge havde parallelle formrækker.²

Situationen før goternes udvandring må altså have været den, at der i dem. pron. var dobbeltformer (både -oi- og -e-) og i st. adj. -oi- former.

Efter udvandringen og kontakten især med oht.³ har got. så, sikkert under indflydelse fra dette sprog, foretrukket

-
1. Jeg går her ud fra, at det deiktiske pronomen er yngre end det almindelige dem. pron., og at det derfor har udviklet sig fra dem. pron.
  2. Oe. og on. foretrak nok først -oi- rækken i dem. pron. efter goternes udvandring. Ud fra den omstændighed at got. ikke kender deiktisk pronomen, må man kunne slutte, at de andre sprog først har dannet dette, efter at goterne var draget af sted.
  3. Oht. var endnu ikke udviklet på dette tidspunkt, så det vil det nok være rigtigere at tale om præ-oh.

-e- formerne i dem. pron., uden at det dog har nået at få en virkning hos de st. adj.

Indflydelsen fra præ-oh^t. til got. ses ifølge Rösler også derved, at os. og oht. og også got. har tab af -j- i -e- formrækken, hvor on. og oe. har bevaret dette element.¹

Sammenfatning.

Sammenfattende må man sige om -oi-/-e- spørgsmålet, at der stort set må have været tale om dobbeltformer i hvert fald i tidlig tid.

Selvom os. og oht. ikke viser noget spor af -oi- formerne, er det nok sandsynligt, at de har haft disse, som må regnes for oprindelige i pl.

Disse -oi- former må så senere være blevet fortrængt af sg. vokalen -e-. Ud fra sammenhængen med de andre germanske sprog og idg. forekommer denne forklaring på -e- formerne i os. og oht. at være den rimeligste.

Under alle omstændigheder er det vigtigt at bemærke, at os. og oht. har -e- i næsten alle former i dem. pron. paradigmet.

De germ. sprog må således formodes at have taget samme udgangspunkt - et sæt dobbeltformer - dannet på grundlag af de oprindelige vokaler i henholdsvis sg. og pl.: -e- og -oi-.

---

1. De resterende former i paradigmet bidrager ikke direkte til en forklaring af en evt. sammenhæng mellem got. og oht. og vil derfor ikke blive inddraget her.

4. Sammenfatning og konklusion.

Sammenfattende må man slå fast, at got. og oht. stort set er gået ud fra samme former.

Næsten alle de former, jeg her har gennemgået, kan for både got. og oht.'s vedkommende føres tilbage til samme stamme i germ. eller i ie.

I langt de fleste tilfælde kan man fra den got. form slutte direkte tilbage til den germ. Got. er altså som oftest udtryk for den mest oprindelige form, mens der i oht. i mange tilfælde er sket en videreudvikling.

Den oprindelige vokal, som mange steder altså ses i de got. former, er i oht. i stor udstrækning fortrængt af en omfattende -e- analogisering. Det er flere gange i opgaven blevet pointeret, at mange af disse -e- former er sekundære.

Det got. og det oht. har altså en fælles oprindelse, men p.g.a. forskellig udvikling har sprogene på det stede, som overleveringerne stammer fra, ikke meget tilfælles.

Årsagen til denne forskel i udvikling må slet og ret være den geografiske adskillelse. De 2 folk var oprindeligt placeret for langt fra hinanden til at der kunne bestå en sproglig påvirkning.

I hvert fald ét sted findes der imidlertid tegn på, at de 2 sprog har været i forbindelse med hinanden, nemlig i fem. gen. og dat. sg. og i pl. gen., hvor got. tidligere havde -ai-, men p.g.a. påvirkninger fra oht (d.v.s. det, der senere blev til oht.) fik -e- former.